

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Adriana Pěkníková

Nutná obrana

Diplomová práce

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Nutná obrana“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 31. 3. 2016

Podpis:

.....

Ráda bych poděkovala Doc. JUDr. Filipovi Ščerbovi, PhD., za vedení této diplomové práce, odbornou pomoc a cenné rady v průběhu celého studia.

Seznam použitých zkratk

TZ, trestní zákon - Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů.

LZPS, Listina - Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jakou součástí Ústavního pořádku České republiky.

OZ, Občanský zákoník - Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

ČR - Česká republika

TČ - Trestný čin

SRN – Spolková republika Německo

StGB - Strafgesetzbuch , FNA: 450-2, trestní zákoník Spolkové republiky Německo ve znění pozdějších předpisů

Obsah

Úvod.....	7
1 Vznik a vývoj Nutné obrany.....	9
1. 1 Obecně o vzniku institutu nutné obrany	9
1. 2 Vývoj nutné obrany v trestním právu.....	10
1. 3 Vývoj nutné obrany v občanském právu.....	13
2 Pojem nutné obrany jako okolnosti vylučující protiprávnost.....	15
2. 1 Obecně o okolnostech vylučujících protiprávnost.....	15
2. 2 Pojem nutné obrany.....	16
2. 3 Ústavní a mezinárodní zakotvení nutné obrany a její soulad se základními principy trestního práva.....	18
2. 4 Protiprávnost.....	21
2.5 Institut nutné obrany v Německu.....	22
3 Podmínky nutné obrany	25
3. 1 Útok.....	25
3. 1. 1 Pojem.....	25
3. 1. 2 Osoba útočníka.....	27
3. 1. 3 Vyprovokovaný útok.....	30
2. 3 Zájem chráněný trestním zákonem	32
3. 3 Přiměřenost.....	33
3. 4 Možnost použití automatických obranných zařízení.....	35
4 Vybočení z mezí nutné obrany a právní následky s tím spojené.....	37
4. 1 Exces intenzivní	37
4. 2 Exces extenzivní	38
4.3 Právní následky excesů z nutné obrany	38
5 Omyl o nutné obraně.....	40
6 Srovnání nutné obrany v trestním a občanském právu	43
6. 1 Úprava nutné obrany v civilním právu.....	43
6. 2 Vztah mezi trestněprávní a civilněprávní nutnou obranou.....	45

7 Úvahy de lege ferenda	48
Závěr.....	50
Seznam použité literatury.....	51
Abstrakt.....	56
Abstract	57
Seznam klíčových slov.....	58

Úvod

Problematika nutné obrany je jedním z nejfrekventovanějších institutů v oblasti trestního práva nejen co se týče právní praxe, ale také v médiích, a jisté povědomí o něm má i široká veřejnost. Často se setkáváme s případy, kdy například při vloupání do cizího obydlí je lupič zasažen auto - obranným mechanismem, nebo kdy dívka, která čelí útoku násilníka, v rozrušení užije nepřiměřené obrany. Při užití nutné obrany přitom dochází ke střetu práva na tělesnou nebo majetkovou integritu útočnicka a práva na sebeobranu bránící se osoby. Společnost má pak tendenci předem stranit bránící se osobě, a to i v případě, že ze strany obránce dojde k nepřiměřené nebo domnělé nutné obraně, aniž by veřejnost vzala v potaz též práva na spravedlivý proces pachatele, jež se dopouští protiprávního útoku. Právo na spravedlivý proces, vyjádřeno mimo jiné v čl. 6 Evropské úmluvy o základních lidských právech, je přitom základní zásadou každého soudního procesu v právním státě, což je třeba stále mít na paměti při hodnocení intenzity útoku. Toto ustanovení říká: *„Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu.“* Nutná obrana slouží zejména k ochraně práva na život a zdraví, práva na majetek a jiné základní svobody bránící se osoby, jež jsou předmětem úpravy v Listině základních práv a svobod, avšak je třeba zohlednit i všechny další významné či právně relevantní okolnosti útoku (způsob útoku, možný vyprovokovaný útok, důvody útoku apod.) a s ohledem na to hodnotit případy nutné obrany objektivně a komplexně jako celek. V určitých případech tak dochází k vzájemnému střetu základních práv a svobod obránce a útočnicka a právě výše uvedený střet činí z nutné obrany vysoce kontroverzní a diskutované téma.

Nutná obrana jako okolnost vylučující protiprávnost je jedním z tradičních institutů trestního práva. Trestní zákoník upravuje řadu takových okolností, nejedná se však o taxativní výčet, a existuje mnoho dalších okolností vylučujících protiprávnost, které vymezuje pouze právní teorie a praxe. Nutná obrana je jednou z nejdůležitějších a nejčastějších okolností, které vylučují protiprávnost vzhledem k tomu, k jakému rozšíření a uplatnění občanských práv a svobod v posledních letech dochází, nejedná se však pouze o institut veřejného práva, nutná obrana je zakotvena také v právu soukromém stejně jako například krajní nouze, i když vzhledem k četnosti případů nutné obrany, se dá hovořit spíše o institutu práva trestního.

Jedná se o poměrně aktuální a komplikované téma s ohledem na nový občanský zákoník účinný od roku 2014, jehož publikací spolu s novými zákony o obchodních korporacích a mezinárodním právem soukromém byla završena velká rekonstrukce celého českého soukromého práva trvající téměř 14 let. Nutná obrana stejně jako krajní nouze je konceptem, jenž se odráží jak

ve veřejném, tak v soukromém právu, stojí tedy na pomezí. Okolnosti vylučující protiprávnost jsou v novém občanském zákoníku vymezeny odlišně než v zákoníku trestním, proto se zde nabízí hned několik otázek, na které se srovnáním institutu ve veřejném a soukromém právu práce pokusí zodpovědět. Tato práce se tedy zaměří zejména na vývoj nutné obrany a porovnání institutu v trestním a civilním právu.

Dále potom se tato práce stručně zaměří i na vztah úpravy institutu nutné obrany v České republice a Německu a pokusí se zhodnotit vzájemné rozdíly obou úprav. Vzhledem k tomu, že obě právní úpravy jsou si velmi podobné nejen v oblasti trestního práva, předmětná komparace se mi jeví jako vhodné téma pro závěrečnou práci. Srovnání institutu nutné obrany s německou právní úpravou rovněž není dostatečně probádanou oblastí a vědeckých publikací o této problematice nebylo vydáno tolik, jak by si tak komplikovaná a praktická kapitola zasloužila.

Úvodní výklad diplomové práce vymezí pojem nutné obrany jako okolnosti vylučující protiprávnost. Nejprve bude stručně nastíněn historický vývoj nutné obrany a srovnán vývoj jak v trestním, tak v občanském právu, dále budou popsány podmínky nutné obrany, excesy z nutné obrany a právní následky s tím spojené. Jádrem této práce potom bude zhodnocení platné právní úpravy, které bude zaměřeno na srovnání institutu nutné obrany v trestním právu a v oblasti soukromého práva (porovnání úpravy institutu nutné obrany v trestním zákoníku č. 40/2009 Sb. a novém občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., jež nabyl účinnosti v roce 2014). Práce také zhodnotí a srovná úpravu nutné obrany v České republice a Spolkové republice Německo na základě poznatků získaných z odborné literatury a judikatury, přičemž tyto poznatky budou využity pro úvahy de lege ferenda v závěru práce. Diplomová práce se také bude stručně zabývat některými otázkami souvisejícími s vybraným tématem jako například užití nutné obrany proti tzv. živým štítům, možnost použití automatických obranných zařízení, trestní odpovědnost v případě vyprovokovaného útoku, omyl o nutné obraně apod. Diplomová práce bude vycházet především z literatury publikované v odborných časopisech, knižní odborné literatury, judikatury a s ohledem na vymezený cíl též z některých zahraničních pramenů.

1 Vznik a vývoj Nutné obrany

1. 1 Obecně o vzniku institutu nutné obrany

Nutná obrana je velmi starým institutem a patří k těm nejstarším lidským právům, její právní podobu však zakotvil až stát. Již italsí právníci v pozdním středověku znali beztrestnost jednání v nutné obraně. Jediný zájem, který nutná obrana tehdy chránila, byl zájem na ochranu života. S vývojem společnosti byly zájmy postupně rozšiřovány.¹ Institut nutné obrany tedy postupně vznikl z přirozeného práva člověka na zachování vlastního života. Právně nutnou obranu jako první vyjádřil Cicero v řeči na obranu Milóna, kde ji označil za nepsaný přírodní zákon, který nelze naučit ani zdědit, který pochází z přírody, člověk jej pouze akceptoval a je jím proniknut. Podle tohoto vyjádření takové přirozené právo člověka nemůže být nikomu odňato a jeho základem je pud sebezáchovy.² Pud sebezáchovy je nejzákladnějším lidským instinktem, bez něhož by žádné další pudy nemohly existovat, proto je právní zakotvení institutu nutné obrany velice důležité a neodmyslitelné ve společnosti moderních demokratických právních států.

V době osvícenství se postupně nutná obrana začala vymaňovat z přirozenoprávní teorie a lidé ji začali zdůvodňovat kritickým rozumem. Jejím teoretickým základem se stala podstata člověka a společnosti. Pro tuto koncepci byla zásadní myšlenka smluvního státu poprvé zmíněná Grotiem. Teorie vyjadřovala vzdání se práva na sebeobranu s podmínkou, že stát ochrání společnost sám. V případě, že by stát tuto smlouvu nedodržel, člověku znovu připadalo právo bránit se samostatně. Důležitou roli při vzniku a postupném vývoji institutu nutné obrany pak hrály také některé teorie německých filozofů. Podrobněji zde nastíním filozofii Immanuela Kanta, který dále rozvíjel myšlenku smluvního státu a dle mého názoru je tím nejvýznamnějším myslitelem, jež ovlivnil nauku o nutné obraně. Institut nutné obrany byl dle jeho učení pojímán jako přirozený institut čistého rozumu, jež je dodržován pomocí Kantova kategorického imperativu. Kantův kategorický imperativ vyjadřuje myšlenku, že svoboda jednoho může být omezena jen v případě, že zasahuje do svobody druhého. Podle Kanta by jedinec měl přenést své přirozené právo svobody na stát, který má hájit jeho zájmy, a až v případě, kdy stát v tomto selže, přechází na jedince zpět právo samostatně se bránit. V protikladu ke Kantově učení stojí teorie Hegelova. Ta ve státu vidí nejen omezení svobody jednotlivce, ale také její naplnění a rozšíření. Stát je podle Hegela prostředek k prosazování trestající spravedlnosti a jsou v něm obsažena subjektivní práva jednotlivců. Stát je zároveň nositelem totálního právního systému.³

---

¹ SOLNÁŘ, V., FENYK, J., ČÍSAŘOVÁ D. *Základy trestní odpovědnosti*. Lexis nexis, 2004, s. 145.

² KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 14.

³ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 14-19.

Takto zdůvodňovali právo na nutnou obranu nejvýznamnější filozofové své doby. Na jejich teorie navazovali a dále je rozšiřovali další myslitelé a tak jako se v průběhu let vyvíjela společnost kolem nich, vyvíjel se spolu s ní i pohled na právo a spravedlnost. Dnes již patří nutná obrana mezi základní právní instituty, které umožňují lidem přímo se bránit proti útokům na zájmy chráněné trestním zákonem a způsobit při tom útočníkovi újmu, která však nesmí být nepřiměřená, přičemž obránce nemusí odvracet pouze útok na život, ale také na jiný zájem chráněný trestním zákonem. Jedná se o osobitý případ střetnutí na jedné straně zájmů napadených útokem a na straně druhé zájmů, které napadá obránce užitím nutné obrany, ale zcela nepochybně je institut chápán jako společensky prospěšný.⁴

Jak se měnil právní řád, měnil se i náhled na jednotlivé instituty v něm zakotvené, což se nepochybně muselo dotknout také nutné obrany. V případě nutné obrany je však situace poněkud komplikovanější, jelikož se jedná o institut zakotvený jak v právu veřejném, tak soukromém, jednotlivé úpravy se tedy vzájemně proplétají. V československém právu se od vzniku republiky vystřídala téměř všechna možná řešení zemí kontinentální Evropy pro vztah nutné obrany v trestním a civilním právu.⁵ V první polovině 20. století se o nutné obraně zmiňovaly také právní předpisy mimo rámec občanskoprávních a trestněprávních zákoníků. Jednalo se například o zákon č. 299/1920 Sb., o četnictvu, zákon č. 230/1922 Sb., o sborech strážce bezpečnosti, nebo zákon č. 33/1936 Sb., o civilních hlídačích vojeenské správy.⁶ Vzhledem k cíli této práce, kterým je mimo jiné srovnání současné úpravy nutné obrany v právu trestním a civilním, se následující dvě podkapitoly budou věnovat vývoji práva nutné obrany samostatně v právu trestním a právu civilním a to od dob rakouských zákoníků po současný stav právní úpravy institutu. Vztahu novodobé úpravy nutné obrany v obou právních odvětvích a jeho zhodnocení se později bude věnovat samostatná kapitola této práce.

1. 2 Vývoj nutné obrany v trestním právu

ČSR převzala někdejší právo rakousko-uherské monarchie a to původně na dočasnou dobu. Institut nutné obrany byl poprvé upraven v novodobých dějinách v císařském patentu č. 117/1852 ř. z., trestním zákonu o zločinech, přečinech a přestupcích, který platil pro rakouskou říši. Konkrétně se jednalo o ustanovení § 2 písm. g), jež stanovovalo, že skutek, který se stal z neodolatelného donucení nebo u výkonu spravedlivé nutné obrany, nebyl trestným. Nutná obrana tehdy nesla název „spravedlivá nutná obrana“ a byla upravena mezi důvody

---

⁴ BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 2, s. 43 – 50.

⁵ KABÁT, Robert. Vývoj vztahu mezi trestněprávní a civilněprávní nutnou obranou a krajní nouzí. In: *Proměny soukromého práva. Sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

⁶ KRÁLÍK, Michal. Nutná obrana v občanském a trestním právu aneb meze interpretace v právu. *Právní rozhledy*, 2000, č. 1, s. 5 – 12.

vylučujícími zlý úmysl.⁷ Chránila pouze 3 statky, a to život (včetně tělesné integrity), svobodu a jmění. Základní objektivní podmínkou nutné obrany bylo kritérium potřeby, které vyjadřovalo, že by nemělo být páčáno větší zlo, než jaké je nutné k odvrácení útoku. Podmínka subsidiarity ani úměrnost mezi ohroženým statkem a statkem v obraně poškozeným zde nehrála roli. Již v této úpravě, podobně jako v té současné, byla zmínka o možných omluvných afektech, jakými byli poděšení, strach nebo leknutí.⁸

Třicátá léta byla pro nutnou obranu charakteristická tím, že její úprava vycházela z německého práva, které bylo velmi dobře propracované. Úprava tak připomínala po formální stránce nutnou obranu, jak je upravena v současné době.⁹ Od roku 1948 začalo docházet k celospolečenským změnám v důsledku sovětského vlivu, což mělo dopad na celé trestní právo. Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, tak byl účinný v době, která byla charakteristická komunistickým právem. To bylo definováno celospolečenskými hodnotami a absolutním přizpůsobením člověka těmto hodnotám. V reakci na změnu hierarchie hodnot společnosti v důsledku komunistického vlivu začala nutná obrana kromě výše jmenovaných 3 statků zároveň chránit kolektivní zájmy, které byly postaveny před ochranu jednotlivce (nově například ochrana „zájmů pracujícího lidu“). Nutná obrana byla chápána objektivně a při jejím užití se přikazovala přiměřenost. Omluvné excesy nebyly úpravě nutné obrany známy, a nyní se jí přisuzovala nová úloha právě v podobě ochrany kolektivních zájmů.¹⁰

Postupem času docházelo k uvolňování společenských poměrů a vyústěním toho byl trestní zákon č. 140/1961 Sb., který vycházel z pomocné úlohy trestní represe. Podmínky nutné obrany byly podstatně uvolněny ve prospěch obránce. Nutná obrana nesměla být zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku oproti původnímu příkazu přiměřenosti, přičemž slovo zřejmě mělo dvojí význam v tom smyslu, že měřítko nepřiměřenosti bylo subjektivizováno a rozvolněno.¹¹ Úprava nutné obrany v trestním zákoníku se v té době uplatňovala i ve vztahu k některým zvláštním zákonům, které vlastní úpravu tohoto institutu postrádaly (zákon o přečinech, přestupkový zákon).¹² Do roku 1994 byla na našem území nutná obrana vymezena zákonem č. 140/1961 Sb., trestním zákonem, takto: „*Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo brozící nebo trvající útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.*“ V rámci posuzování, zda obránce jedná

⁷ KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 29.

⁸ KABÁT, Robert. Vývoj vztahu mezi trestněprávní a civilněprávní nutnou obranou a krajní nouzí. In: *Proměny soukromého práva. Sborník příspěvků z konference ke 200. Výchově vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

⁹ KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 30.

¹⁰ KABÁT, Robert. Vývoj vztahu mezi trestněprávní a civilněprávní nutnou obranou a krajní nouzí. In: *Proměny soukromého práva. Sborník příspěvků z konference ke 200. Výchově vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

¹¹ Tamtéž.

¹² KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 31.

přiměřeně, se poměřovala zejména intenzita nutné obrany a odvrátitelnosti útoku, dále pak poměr škod. Nejvyšší soud ČSSR pak ve svém rozsudku sp. zn. Rt II/65 vymezil, že obrana nesmí být zřejmě silnější, než jaká stačila k jistému odvrácení útoku bez rizika pro bránící se osobu a chráněný zájem nesmí být ve zřejmém nepoměru vůči zájmu obětovanému.¹³

Po roce 1989 se společenské poměry změnily a začalo docházet k nárůstu kriminality. Důsledkem pak byla změna podmínek nutné obrany v podobě novely trestního zákona č. 290/1993 Sb., jež nově vymezila pojem nutné obrany tak, jak je vymezen dodnes v zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku.¹⁴ Ten upravuje institut nutné obrany v ustanovení § 29 takto: „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo brozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“ Takto je vymezena nutná obrana dnes v trestním zákoníku platném a účinném na území České republiky, jejímž cílem a úkolem v postavení právního státu je mimo jiné ochrana oprávněných zájmů jednotlivce a ochrana společnosti před trestnými činy a to jak preventivně například právě pomocí okolností vylučujících protiprávnost, tak i následně prostřednictvím garance práva na spravedlivý proces a zákonným trestáním pachatelů trestných činů. Zákon č. 140/1961 Sb. byl tedy v novelizovaném znění účinný až do roku 2009, kdy nabyl účinnosti nový trestní zákoník. Jmenovanou novelou č. 290/1993 Sb. došlo ke zmírnění posuzování jednání obránce, který nesmí v obraně jednat zcela zjevně nepřiměřeně, což je užší pojem než zřejmá nepřiměřenost. Došlo tak k zúžení excesů z nutné obrany. Novela také nahradila slova „povahy a nebezpečnosti“ slovem „způsobu“ útoku. Na první pohled se může zdát, že tato změna zúžila možnosti jednání obránce, když se nově nehovoří o nebezpečnosti, ale dle důvodové zprávy je tomu právě naopak a slova „způsob útoku“ zahrnují povahu i nebezpečnost. Podle důvodové zprávy tedy došlo k rozšíření mezi nutné obrany, s čímž však mnozí nesouhlasí a kritizují, že způsob útoku nezahrnuje jeho nebezpečnost. Například podle Českého helsinského výboru je při posuzování přiměřenosti obrany nutno vzít v úvahu vlastnosti útočníka, které jsou zahrnuty právě pod pojmem „nebezpečnost útoku“, ale už ne pod pojmem „způsob útoku“.¹⁵ S tímto však nesouhlasím a přikláním se k názoru, že pojem způsob útoku zahrnuje jak povahu útoku (intenzitu), tak jeho nebezpečnost (například nebezpečné vlastnosti útočníka). Domnívám se, že se dokonce jedná o širší pojem než „povaha a nebezpečnost“ a pojem „způsob útoku“ je oběma slověům nadřazen, zahrnuje tak druh, povahu, nebezpečnost, intenzitu útoku a všechny možné okolnosti, které soudce musí při svém rozhodování hodnotit.

---

¹³ KABÁT, Robert. Vývoj vztahu mezi trestněprávní a občanskoprávní nutnou obranou a krajní nouzí. In: Proměny soukromého práva. *Sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ KRÁLÍK, Michal. Nutná obrana v občanském a trestním právu aneb meze interpretace v právu. *Právní rozhledy*, 2000, č. 1, s. 5 – 12.

1. 3 Vývoj nutné obrany v občanském právu

Obecný zákoník občanský z roku 1811 (císařský patent č. 946/1811 ř. z.) zmiňoval nutnou obranu v marginální rubrice „domáhání se práv“. Ustanovení § 19 stanovovalo, že *„každý, kdo se cítí zkrácen na svém právu, má možnost vznést stížnost na úřad určený zákony. Kdo však opomíjeje to, počíná si svémocně nebo překročí hranice nutné obrany, je za to odpověden.“* Obrana byla zmíněna i v jiném ustanovení téhož předpisu, ale struktura nasvědčovala, že se jednalo spíše o institut blízký pojetí krajní nouze.¹⁶ V tomto období rakouských zákoníků se na nutnou obranu civilního práva nahlíželo jako na druh dovolené defenzivní svépomoci. Jednající v nutné obraně byl zbaven občanskoprávní odpovědnosti za škodu v ní způsobenou, tehdejší úprava však neznala afekty, které z hlediska trestního práva obránce omlouvaly v případě excesů. Změna měla nastat vládním návrhem občanského zákoníku z roku 1937, jehož cílem bylo podle důvodové zprávy zavést úpravu krajní nouze a nutné obrany, která by byla souladná s úpravou těchto institutů v trestním právu. V té době však již byla připravovaná rekodifikace trestního práva, která byla zdlouhavá, a práce na ni se zpožďovaly, a tak zmíněný návrh občanského zákoníku byl postaven na obecných formulacích a počítal s návazností jak na trestní zákon z roku 1852, tak na nový připravovaný kodex. V návrhu ale byla zakotvena novinka v podobě výslovných předpisů pro vypořádání škody způsobené nutnou obranou. V případě, že obránce meze nutné obrany dodržel, nebyl k náhradě škody povinen. Škodu, která byla způsobena v excesu, jenž byl trestný, mohl soudce přiměřeně rozdělit, u omluvného (beztrestného) excesu mohl takto učinit pouze ze závažných důvodů.¹⁷

Následující zákon č. 141/1950 Sb., tzv. střední občanský zákoník, ustanovení o nutné obraně zakotvoval v § 342, který stanovoval: *„Kdo způsobí v nutné obraně škodu útočníkovi, není za ni odpověden.“* Tento zákon vycházel z tzv. „užší koncepce“ občanského práva a byl vydán v období právníkové dvouletky, kdy stejně jako v právu trestním byl i zde poznat vliv komunistického režimu. Právní úprava v zákoně byla velmi zjednodušená, což vedlo k nejasnému postavení mnoha institutů, jako například i nutné obrany. Tato úprava byla účinná až do roku 1964, kdy nabyl účinnosti zákon č. 40/1964 Sb., který nutnou obranu nově upravoval v ustanovení § 418, jenž říkal: *„Rovněž neodpovídá za škodu, kdo ji způsobil v nutné obraně proti brozícímu nebo trvajícímú útočníku. O nutnou obranu nejde, byla-li zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.“* Nutná obrana tak zde byla poněkud jasnější, než v předchozí úpravě, a byly přesněji stanoveny její podmínky. Občanský zákoník z roku 1964 byl novelizován zákonem č. 509/1991 Sb., který měl být jakýmsi mostem

¹⁶ KRÁLÍK, Michal. Nutná obrana v občanském a trestním právu aneb meze interpretace v právu. *Právní rozhledy*, 2000, č. 1, s. 5 – 12.

¹⁷ KABÁT, Robert. Vývoj vztahu mezi trestněprávní a civilněprávní nutnou obranou a krajní nouzí. In: *Proměny soukromého práva. Sborník příspěvků z konference ke 200. Výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

mezi socialistickým právem a novým kodexem, nad kterým se již po dlouhá léta uvažovalo. Zásadní změna však nastala až roku 2014, kdy po 12 letech přípravy nabyt účinnosti nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. Předcházely mu dva pokusy o soukromoprávní rekonstrukci, které však skončily neúspěchem.¹⁸ Zákon č. 89/2012 Sb. zásadním způsobem změnil úpravu soukromého práva, což mělo dopad i na nutnou obranu, když se její úprava pokusila výrazně přiblížit právu trestnímu. Nyní občanský zákoník oproti úpravě předchozí obsahuje téměř 3100 ustanovení, když jsou v něm zahrnuta i právní odvětví soukromého práva, která doposud měla samostatnou úpravu mimo občanský zákoník. Nutná obrana je nyní upravena v ustanovení § 2905. Tato nová úprava občanského zákoníku se nechala inspirovat právní úpravou například Rakouska, Švýcarska nebo Německa. Je nepochybné, že občanský zákoník účinný od roku 2014 přinesl mnoho změn a právě vzhledem k aktuálnosti tohoto tématu se práce bude níže zabývat srovnáním novodobé úpravy nutné obrany v právu trestním a právu občanském.

---

¹⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Sagit, 2012, s. 5-6.

2 Pojem nutné obrany jako okolnosti vylučující protiprávnost

2.1 Obecně o okolnostech vylučujících protiprávnost

Ustanovení § 13 odst. 1 TZ stanoví: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ Zákon tedy vymezuje pojem trestného činu pomocí dvou podmínek, které musí být současně naplněny, aby byl skutek považován za trestný čin. Podmínkami jsou protiprávnost konkrétního jednání a naplnění znaků uvedených v trestním zákoně. Okolnosti vylučující protiprávnost jsou pak takové okolnosti, jež odůvodňují dovolenost jinak protiprávního chování. Pokud by se za normálních okolností při počínání osoby jednalo o trestný čin z důvodu protiprávnosti a naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu stanovené v trestním zákoně, v případě okolností vylučujících protiprávnost nejde o trestný čin, ale jedná se o dovolené chování po právu. Jde o takové zvláštní druhy případů, kdy na člověku nelze spravedlivě požadovat, aby se na úkor vlastních zájmů choval jako za normálních okolností podle práva. Právní teorie vymezuje pojem takto: „*Okolnosti vylučující protiprávnost jsou takové okolnosti, které pachatele činu jinak trestného zbavují trestní odpovědnosti. Je-li protiprávnost vyloučena v důsledku ospravedlňujícího důvodu, zůstává jednání dovolené.*“¹⁹

Činem jinak trestným se rozumí čin, který zdánlivě naplňuje znaky skutkové podstaty, ale chybí mu jeden ze základních znaků trestného činu, kterým je protiprávnost. Protiprávnost je chápána jako rozpor s právní normou a je zkoumána vzhledem k celému právnímu řádu.²⁰ Ospravedlňujícím důvodem pro takové jinak protiprávní jednání pak může být například krajní nouze (§ 28 TZ), nutná obrana (§ 29 TZ), svolení poškozeného (§ 30 TZ), přípustné riziko (§ 31 TZ) a oprávněné použití zbraně (§30 TZ).

Okolnosti vylučující protiprávnost výše uvedené jsou vyjmenovány v trestním zákoníku, který je však uvádí pouze příkladně, nejedná se o taxativní výčet. Dalšími případy okolností vylučujících protiprávnost, které se však již považují za specifické, jsou například beztrestnost policejního agenta ve zvláštní části trestního zákona, konkrétně zakotvena v ustanovení § 363 TZ, nebo vyloučení z oznamovací povinnosti trestného činu podle ustanovení § 368 odst. 3 TZ. Dále potom existují také příkazní normy, nebo normy, které dovolují určité jednání, jež se také nedá považovat za protiprávní, a další podobné případy, které odůvodňují beztrestnost.²¹

Mezi základní funkce trestního práva patří mimo jiné ochrana společnosti před pácháním trestné činnosti a okolnosti vylučující protiprávnost jsou právě jedním ze zákonných prostředků,

¹⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 256.

²⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 130.

²¹ NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 155.

jak je společnost před kriminalitou chráněna. Teoreticky je možné je užít u všech skutkových podstat, jaké zvláštní část TZ zná, jejich použití zákon výslovně nevylučuje u žádné z nich, fakticky však nutná obrana u některých trestných činů není možná.

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou někdy označovány jako negativní znaky skutkové podstaty trestného činu (tzv. kontratyty), což souvisí s postavením protiprávnosti, jež je základním formálním znakem trestného činu, ta právě u okolností vylučujících protiprávnost není dána. Také se o nich dříve hovořilo jako o okolnostech vylučujících nebezpečnost činu pro společnost, když se vlastně jedná o činy společensky prospěšné, ale problém tohoto označení nastal v případě, kdy v důsledku okolností nebyl naplněn potřebný stupeň nebezpečnosti činu pro společnost.²²

2. 2 Pojem nutné obrany

Základní teoretická východiska nutné obrany již byla nastíněna výše a také byl vylíčen smysl celého institutu. Tyto historické teorie však z důvodu své časové omezenosti zdůrazňovaly vždy jen některé aspekty odůvodnění nutné obrany a měly tak pouze dílčí charakter. Časem převládly dvě základní koncepce nutné obrany, které se snaží komplexně vystihnout daný institut pomocí spojení individuálního a společenského hlediska. Jedná se o německou dualistickou teorii a dvojí pojetí nutné obrany. To je založeno na principu ochrany individuálních zájmů (Güterschutzprinzip) a zároveň na principu osvědčení se, prosazení se, uplatnění se, zachování právního řádu (Rechtsbewährungsprinzip). Oba principy jsou vrcholem filozoficko-právních směrů, jež se nynější nauka snaží zcelit v jeden systém. Podstata dualistické koncepce podle německého práva spočívá v tom, že smyslem nutné obrany je především ochránit vlastní zájmy jednotlivce a až poté je třeba ochránit právní řád jako celek. Obránce tak odvrácením útoku nejprve chrání své vlastní individuální zájmy a až následně přispívá k ochraně proti bezpráví. Oba principy mohou odůvodňovat užití nutné obrany, není však zcela jasné, a vedou se o tom teoretické spory, zda každý jmenovaný princip zcela a samostatně odůvodňuje nutnou obranu bez ohledu na princip druhý, nebo zda je ke zdůvodnění užití nutné obrany potřeba uplatnění obou principů.²³

Nutná obrana, jejíž podstata a zhodnocení bude tématem této práce v následujících kapitolách, je jednou z okolností vylučujících protiprávnost, které jsou definovány nejen v trestním zákoníku, jenž tyto okolnosti, jak bylo řečeno výše, vyjmenovává demonstrativně. Četnost judikatury dokazuje, že se jedná o institut velmi důležitý a případů jednání v nutné obraně je mnoho. Ustanovení § 29 TZ říká konkrétně: „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo

²² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 384.

²³ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 42 - 49.

hrozící nebo trvajícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“ Podstatou nutné obrany je tedy přiměřené odvrácení přímo hrozícího nebo trvajícím útokem na zájem chráněný TZ. Takové odvrácení pak není protiprávní, ale naopak společensky prospěšné, stále se však nejedná o povinnost, ale právo. Při užití takového práva pak dochází ke kolizi zájmů chráněných TZ, a to zájmů obránce na jedné straně a útočníka na straně druhé.

Systematicky je institut nutné obrany zařazen do hlavy třetí obecné části trestního zákoníku, která není dále členěna na díly. Stojí tedy na pomezí trestní odpovědnosti zařazené v hlavě druhé a zániku trestní odpovědnosti, jež trestní zákoník popisuje v hlavě čtvrté. Pokud totiž někdo jedná v nutné obraně, nebude vůbec trestně odpovědný, splní-li všechny podmínky nutné obrany, nemůže tak dojít ani k zániku trestní odpovědnosti. U nutné obrany jako okolnosti vylučující protiprávnost tedy od počátku nejde vůbec o trestný čin, naproti tomu u zániku trestní odpovědnosti se jedná o případ, kdy byl spáchán trestný čin, ale trestnost takového činu později zanikla z různých důvodů (promlčení či účinná lítost).²⁴ Je tedy zcela pochopitelné, proč zákonodárce okolnosti vylučující protiprávnost zařadil právě zde.

Nutná obrana je speciálním privilegovaným případem krajní nouze, která je v trestním zákoníku jmenována na prvním místě. Od krajní nouze se liší tím, že jednou z jejich základních podmínek je odvrácení protiprávního útoku, u krajní nouze se jedná o odvrácení nebezpečí. Další rozdíl spočívá ve škodě, která v případě užití nutné obrany nevzniká komukoliv, jako je tomu u odvrácení nebezpečí při krajní nouzi, ale pouze útočníkovi. Úprava nebere takový ohled na útočníka a je spravedlivé, aby se na náhradě škody, kterou způsobil útočník, podílel zejména on sám, proto je také dovoleno způsobit obranou škodu větší, než která hrozila z útoku. Požadavek subsidiarity, tedy nutnost odvrátit útok jinak s ne tak závažnými následky, pokud to lze, pak u nutné obrany zcela chybí. U krajní nouze se uplatňuje zásada „ze dvou lze vybrat menší“, u nutné obrany pak zásada, že „riziko má nést útočník“.²⁵ Naopak společným znakem obou institutů je ochrana stejných zájmů, nebo také přímost, bezprostřednost hrozícího nebo trvajícím nebezpečí nebo útoku a oprávněnost každého jednat v krajní nouzi nebo nutné obraně – možnost tzv. pomoci v nutné obraně.²⁶ Dalším specifickým v případě nutné obrany je rozdělení rolí na útok a obranu. U krajní nouze se jedná o různé situace, které mají pouze jedno společné. Jde o to, že se chrání jeden právní zájem poškozením jiného právního zájmu, rozdělení rolí je pak mnohem členitější a proměnlivější, z čehož plynou jiné důsledky na poli odpovědnosti trestní a občanskoprávní. U krajní nouze je beztrestnost toho, kdo odvrací nebezpečí, věc jiná, než

²⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 384.

²⁵ NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 165.

²⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné obecná část zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 250.

spravedlivé rozložení škody mezi poškozenými, beneficienty a původci nebezpečí. Naproti tomu při nutné obraně se jedná o zbavení odpovědnosti obránce, který nebezpečnou situaci nevyvolal a zpravidla není důvod, proč by se měly lišit důsledky v trestním právu a právu občanském.²⁷ Podrobně se touto problematikou budu zabývat níže v této práci, kde se pokusím nastolit teoretické případy, kdy by se posouzení následků odpovědnosti trestněprávní a občanskoprávní mohlo rozcházet.

Z výše popsaného plyne, že nutná obrana není definována pouze v trestním právu, jak by se mohlo na první pohled zdát, jedná se o institut zakotvený také v soukromém právu, konkrétně v novém občanském zákoníku účinném od roku 2014, čemuž bude také mimo jiné věnována pozornost níže. Co se týká veřejného práva, je nutná obrana mimo úpravu v trestním zákoníku upravena také v zákoně č. 200/1990 Sb., přestupkovém zákoně, který ji vymezuje konkrétně v ustanovení § 2 odst. 2 písm. a) takto: „*Přestupkem není jednání, jímž někdo odvrací přiměřeným způsobem přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný zákonem.*“ Citované ustanovení tedy vymezuje nutnou obranu podobně jako trestní zákoník, avšak přestupkový zákon zmiňuje zájem chráněný zákonem, oproti trestní úpravě, která vyžaduje útok na zájem chráněný trestním zákonem. Ustanovení § 110 TZ pak stanoví, že: „*Trestním zákonem se rozumí tento zákon a podle povahy věci i zákon o soudnictví ve věcech mládeže a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.*“ Taková úprava je pochopitelná vzhledem k vzájemnému vztahu obou předpisů, když úprava trestní se užije subsidiárně až tam, kde nepostačuje použití jiných právních předpisů. Trestní předpisy lze tedy užít pouze v těch případech, kdy je útok proveden na zájem hodný ochrany prostřednictvím trestního práva jako prostředku ultima ratio, což souvisí také se zásadou subsidiarity trestní represe podrobněji popsanou v následující podkapitole.

2. 3 Ústavní a mezinárodní zakotvení nutné obrany a její soulad se základními principy trestního práva

Aby institut nutné obrany správně fungoval, je potřeba, aby jeho zákonná úprava byla v souladu se základními zásadami, kterými je české trestní právo ovládáno, potažmo s ústavními principy, na kterých je postaven právní řád České republiky. Ústavní zásady jsou mimo jiné i reakcí na mezinárodní dohody, kterými je ČR vázána, proto se následující text bude věnovat ústavnímu a také mezinárodnímu zakotvení okolností vylučujících protiprávnost, vzájemným souvislostem a důsledkům, jaké z toho plynou pro úpravu nutné obrany, jak ji zná trestní zákoník.

---

²⁷ KABÁT, Robert. Vývoj vztahu mezi trestněprávní a civilněprávní nutnou obranou a krajní nouzí. In: Proměny soukromého práva. *Sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

Základními zásadami, kterými je české trestní právo ovládáno a s kterými musí být úprava nutné obrany v souladu, jsou zejména zásada demokratismu, humanismu, zákonnosti, přiměřenosti a další. Jedná se o vůdčí právní ideje, vycházející z principů právního státu, který je základním ústavněprávním principem ČR.²⁸ Jde pouze o příkladný výčet nejdůležitějších zásad, se kterými by úprava nutné obrany měla korespondovat.

Pro účely této práce považuji za nutné zvláště uvést zásadu subsidiarity trestní represe, kterou jsem již výše zmínila, zakotvenou v ustanovení § 12 odst. 2 TZ, jež říká: „*Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*“ Jedná se o zásadu, která s jádrem práce úzce souvisí, když vyjadřuje, že trestní právo nastupuje subsidiárně až v případech tak společensky škodlivých, že nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného než trestněprávního předpisu. Vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě především tam, kde jiné prostředky selhávají nebo jsou málo efektivní. Plyne z ní, že trestněprávní řešení představuje krajní prostředek (ultima ratio) jak pro zákonodárce, tak pro soudce, státní zástupce a také policii. Zakotvuje tak hierarchii odpovědností (civilní, disciplinární, správní, trestní) včetně vztahu k přestupkům a jiným správním deliktům.²⁹

Zásadní význam pro nutnou obranu a obecně pro trestní právo má také zásada zákonnosti (nullum crimen sine lege), jež vyjadřuje, že neexistuje žádný trestný čin bez předchozího zákona. Tato zásada mimo jiné říká, že trestnost činu musí být stanovena zákonem, okolnosti vylučující protiprávnost pak představují jakousi výjimku z činu, který zákon uznává trestným, a mají bezprostřední význam pro určení hranice mezi tím, co je ještě po právu, a tím, co se již stává bezprávním. Analogické užití okolností vylučujících protiprávnost je možné, jelikož se jedná o zúžení trestní odpovědnosti, ne její rozšíření, proto je analogie v případě nutné obrany možná a v souladu se zásadou zákonnosti. Tuto zásadu trestní zákoník vymezuje v ustanovení § 12 odst. 1 říkající, že „*jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit.*“ Důležitosti této zásady napovídá také to, že je zakotvena přímo v Listině základních práv a svobod a to konkrétně v čl. 39, který říká: „*Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.*“ Jedná se tedy o zásadu ústavněprávního charakteru. Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku ČR a předpis nejvyšší právní síly obsahuje více takových ustanovení, které souvisí s úpravou nutné obrany v trestním zákoníku. Například Čl. 6 odst. 2 LZPS stanovuje, že „*nikdo nesmí být zbaven života.*“ Odstavec 4 jmenovaného článku pak upřesňuje, že „*porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není*

²⁸ KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s 61.

²⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 115-117.

trestné. “ Tato ustanovení tak přímo souvisí s institutem nutné obrany, když považují takové jednání jako je usmrcení člověka, které by za normálních okolností bylo trestným činem, za dovolené, či dokonce prospěšné, pokud se jedná například právě o nutnou obranu, jejíž znaky a podmínky jejího užití stanovuje zákon. Dalším ustanovením LZPS, které souvisí s úpravou nutné obrany, je pak v čl. 23, který říká: „*Občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený touto Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.*“ Jedná se o projev nároku na sebeobranu demokratického národa a má spíše mravní povahu. Právo na odpor lze vnímat jako poslední zákonný prostředek obrany demokracie a je vázáno na dobu, kdy je užití zákonných prostředků znemožněno, z čehož vyplývá, že jako legální prostředek obrany demokracie je nepoužitelný.³⁰ Právo na odpor, které je právem politickým, se v Listině objevilo z iniciativy SRN. Slouží k ochraně práv občanů. Ve srovnání s ústavní úpravou německou je vidět česká obezřetnost: „*proti každému, kdo se pokusí odstranit tento řád, mají všichni Němci, pokud není jiná pomoc možná, právo odporu.*“ Řádem se pak myslí řád ústavní, který může být ohrožován i orgány veřejné moci, případně zákonnými prostředky, agresorem tak může být i vlastní stát, na rozdíl od české úpravy, kde agresorem může být pouze osoba. Německá úprava je tak mnohem volnější.³¹

Okolnosti vylučující protiprávnost také úzce souvisí s některými procesními zásadami, a to konkrétně se zásadou presumpce nevinny a z ní vyplývající zásadou *in dubio pro reo* (v pochybnostech ve prospěch). V případě, že není jisté, zda obránce jednal v rámci nutné obrany, je totiž třeba vycházet ze stavu příznivějšího pro něj a prokázat, že podmínky pro aplikaci této okolnosti vylučující protiprávnost dány nebyly, nebo byly překročeny její meze.³² Opět se jedná o zásadu ústavněprávní úrovně, či o politickou hodnotu, která je předmětem ústavní ochrany. Je také zakotvena v mezinárodních dokumentech (princip je vyjádřen například v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech či v Evropské úmluvě).³³

Z mezinárodního hlediska má dle mého názoru pro úpravu nutné obrany zásadní význam ustanovení čl. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který říká: „*Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest. Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí, b) provádění zákonného zatčení nebo zadržování útěku osoby zákonně zadržené, c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo*

³⁰ KLÍMA, Karel a kol. Komentář k Ústavě a Listině. 2. díl. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 776.

³¹ WAGNEROVÁ, E a kol. *Listina základních práv a svobod komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2012, s. 525-530.

³² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 388.

³³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Leges, 2011, s. 133.

vzpoury.“ Podle některých názorů lze ze znění Evropské úmluvy dovodit, že se citovaný článek vztahuje nejen na zásady státní moci, ale také ho lze použít i na obranná jednání jednotlivců. Na rozdíl od ustanovení § 29 TZ, u kterého je potřeba pouze aplikovat přiměřenost ve vztahu ke způsobu útoku v případech, kdy dojde k usmrcení útočníka při ochraně majetkových hodnot, Evropská úmluva takový případ usmrcení vylučuje.³⁴ To, že TZ jde nad rámec Evropské úmluvy, když umožňuje nutnou obranu proti útokům na majetkové zájmy, potvrzuje judikát, který dovodil, že se sice nejedná o nutnou obranu, ale jedná se o případ okolnosti vylučující protiprávnost analogický k nutné obraně ve známém případě důchodce, který nainstaloval několik samostřelů k ochraně své chaty, jež byla už několikrát vykradena. Okresní soud jej pak uznal vinným z trestného činu nedovoleného ozbrojování, avšak neshledal jej vinným v trestném činu ublížení na zdraví.³⁵

2. 4 Protiprávnost

Okolnosti vylučující protiprávnost už ve svém názvu zdůrazňují, že jde o jakési jednání, kterému chybí protiprávnost. Jedná se o takové okolnosti, díky nimž se nejedná o trestný čin, ačkoli za obvyklých okolností, by se o trestný čin jednalo. Jde pak pouze o čin podobný činu trestnému, ale schází mu právě protiprávnost jako jeden z typových znaků trestného činu. Protiprávnost je vlastnost jednání vyjadřující jeho rozpor s požadavky právního řádu na ochranu právních zájmů a statků. Nedovolenost neboli protiprávnost činu je odrazem jeho škodlivosti pro společnost. Nutno si uvědomit, že ne každé jednání je protiprávní, ale každé protiprávní jednání je určitou měrou společensky škodlivé, což souvisí s výše zmíněnou zásadou subsidiární represe. Také ne každé protiprávní jednání je trestným činem, může být například pouze přestupkem nebo jiným správním deliktem. Důsledkem vyloučení protiprávnosti jako jednoho z formálních znaků trestného činu popsanych v ustanovení § 13 TZ, je vyloučení trestní odpovědnosti a to od samého počátku, což znamená, že o trestný čin nejde a nikdy nešlo.³⁶ Základní podmínkou nutné obrany je přímo hrozící nebo trvající útok, který je protiprávní vzhledem k celému právnímu řádu, přičemž protiprávnost útoku je třeba dovozovat stejně jako protiprávnost trestného činu.³⁷

---

³⁴ KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 67.

³⁵ Rozhodnutí okresního soudu Plzeň - město 9. 12. 2005, 2 T 35/2005.

³⁶ KUCHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekonstrukci trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 6, s. 165–169.

³⁷ KOUCKÝ, Roman. K problematice nutné obrany: Nutná obrana podle návrhu „nového trestního zákona“. *Právní fórum*, 2006, roč. 3, č. 12, s. 437 – 444.

Na protiprávnost je však možno hledět dvojím způsobem. Pojetí protiprávnosti je buď subjektivní, jež zastává například Solnař³⁸, nebo objektivní, které zastává například Kuchta³⁹. Problém spočívá v tom, zda je protiprávnost pojata jako znak kvalifikující čin jako takový, jež odporuje normě a celému právnímu řádu, tedy z hlediska subjektivního, nebo zda je protiprávnost pojata jako čin, který je nebezpečný pro společnost, jež ohrožuje zájmy chráněné trestním zákonem, pak je protiprávnost chápána objektivně. S řešením úzce souvisí otázka užití nutné obrany proti osobám trestně neodpovědným, o čemž bude podrobněji pojednáno v následující kapitole.⁴⁰

V této kapitole je také nutné věnovat pozornost rozdílu mezi okolnostmi vylučujícími protiprávnost a okolnostmi vylučujícími odpovědnost v deliktním právu. Protiprávnost je chápána jako binární veličina, která vyjadřuje, zda určité jednání odpovídá nebo neodpovídá objektivnímu právu. Protiprávnost tedy dovoluje nebo zakazuje jednání z hlediska celého právního řádu. Je chápána jako jednotná kategorie. Pokud je tedy nutná obrana chápána jako okolnost vylučující protiprávnost, znamená to, že jednání podniknuté v nutné obraně, je legitimní, není deliktem a je vyloučeno, aby toto jednání bylo odvráceno za podmínek nutné obrany, krajní nouze apod. Okolnosti vylučující odpovědnost se pak chápou jako ty okolnosti, které na protiprávnosti nic nemění, ale jednající osoba přesto nebude trestně odpovědná. Tyto okolnosti mají naproti okolnostem vylučujícím protiprávnost subjektivní povahu a jejich zdrojem je vnitřní psychický stav jednajícího. Jedná se o omluvné excesy z nutné obrany, o kterých bude v této práci podrobněji pojednáno níže. Cílem těchto okolností je vyloučit trestní odpovědnost jednajícího, i když jeho jednání objektivně protiprávní bylo. Zásadní však je, že tyto omluvné okolnosti nevylučují případnou povinnost k náhradě způsobené škody.⁴¹

2.5 Institut nutné obrany v Německu

V Německu patří systém úpravy nutné obrany k jednomu z nejpropracovanějších v Evropě, proto se také stal vzorem pro úpravu tohoto institutu v mnoha dalších zemích včetně České republiky a na vybraných místech se tato práce bude stručně zabývat právě srovnáním úpravy české a německé. Právo nutné obrany v Německu bylo vymezeno v roce 1871 a výslovná úprava nebyla měněna po několik desetiletí. Soudní judikáty podrobně propracovávaly systém

---

³⁸ SOLNAŘ, V. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Academia, 1972, s. 108.

³⁹ KUČHTA, J. Nutná obrana. Spisy právníkové fakulty. Brno: MÚ, 1999, s. 97.

⁴⁰ NÝVLTOVÁ, Iveta. Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 204-206.

⁴¹ KABÁT, Robert. Vývoj vztahu mezi trestněprávní a občanskoprávní nutnou obranou a krajní nouzí. In: *Proměny soukromého práva. Sborník příspěvků z konference ke 200. Výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

omezení nutné obrany, a to zejména rozhodnutí německého říšského soudu.⁴² V právu německy mluvících zemí se okolnosti vylučující protiprávnost nazývají „Rechtfertigungsgründe“. Hovoří se zde tedy o ospravedlňujících důvodech stejně jako v systému anglo-americkém. Po vzoru těchto zahraničních úprav se spojení ospravedlňující důvody objevuje i v právu českém.⁴³

Německý koncept zločinu je založen na třech elementech, kterými jsou: definice trestného činu, protiprávnost útoku a zavinění.⁴⁴ Trestný čin, který je základem trestnosti v Německu, je zde chápán jako souhrn subjektivních a objektivních podmínek trestnosti. Subjektivní podmínky nesou název Schuld (vina) a objektivní podmínky Unrecht (nejbližším českým ekvivalentem by mohl být pojem bezpráví). Pod objektivní podmínky spadá samotné jednání, které naplňuje znaky konkrétní skutkové podstaty, a toto jednání je protiprávní. Pod subjektivní podmínky pak spadá přičitatelnost tohoto protiprávního jednání, které naplňuje znaky skutkové podstaty, pachateli. Subjektivní podmínkou je dále absence důvodů, které by mohly trestnost vylučovat, tedy absence okolností vylučujících protiprávnost neboli „ospravedlňujících důvodů“, jak je nazývá právo německé.⁴⁵ Takovým ospravedlňujícím důvodem je právě například nutná obrana, která je definována v ustanovení § 32 StGB. Ten ji vymezuje tak, že „*kedo spáchá čin, jenž je ospravedlněn nutnou obranou, nejedná protiprávně. Nutná obrana je obrana, která je potřebná k odvrácení současného protiprávního útoku od sebe nebo od jiného.*“ Úprava je pak doplněna ustanovením § 33 StGB, které říká: „*Pachatel není trestně odpovědný, jestliže překročí hranice nutné obrany ze zmatku, strachu nebo leknutí.*“ Sebeobrana tedy zamezuje, aby akt, který nominálně naplňuje definici trestného činu, byl protiprávní.⁴⁶

Meze nutné obrany jsou v Německu stanoveny poměrně široce stejně jako v českém trestním právu, avšak kromě podmínek, jaké pro nutnou obranu stanovuje český TZ, v německém právním systému se zkoumá navíc potřebnost obrany (Erforderlichkeit) a také to, jestli je nutná obrana žádoucí. Tato dvě kritéria jsou pro německou úpravu hlavní a zásadní. Nutnou obranou je zde jen obrana potřebná k odvrácení útoku. To je taková minimální obrana, která je ještě schopna útok odvrátit. Tato podmínka oproti úpravě české meze nutné obrany poměrně výrazně zužuje, když vyžaduje na obránci, aby z možných prostředků obrany vybral pokud možno ten nejmírnější z nich, který útok odvrátí. Leží tedy na průsečíku takové dostatečně účinné obrany, která útok odvrátí, a zároveň je ještě v konkrétním případě potřebná. Měla

---

⁴² KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s 24.

⁴³ KRÁLÍK, Michal. Nutná obrana v občanském a trestním právu aneb meze interpretace v právu. *Právní rozhledy*, 2000, č 1, s. 5–12.

⁴⁴ HERRMANN, Joachim. Causing the Conditions of One's Own Defense: The Multifaceted Approach of German Law. *Law Review*, 1986, č 10.

⁴⁵ HAFT, F. *Strafrecht. Allgemeiner Teil. 3. Auflage*. München: C. H. Beck, 1987, s. 11–13.

⁴⁶ HERRMANN, Joachim. Causing the Conditions of One's Own Defense: The Multifaceted Approach of German Law. *Law Review*, 1986, č 10.

by obránci umožnit okamžité, úplné a konečné odvrácení útoku bez rizika pro něj. V případě, že se obránci nevyskytuje více možností, jak útok odvrátit, ale v úvahu přichází pouze jedna, smí ji využít. Česká úprava pojem potřebnosti sice nezná, ale teorie, která jej často nesprávně ztotožňuje s přiměřeností, a soudní praxe s ním přirozeně pracuje.⁴⁷

---

⁴⁷ KUCHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 6, s. 165–169.

3 Podmínky nutné obrany

Z ustanovení § 29 TZ vyplývají základní podmínky, které musí být splněny, aby se jednalo o nutnou obranu, jež je po právu. V případě, kdy tyto podmínky nebudou dodrženy, bude se jednat o vybočení (exces) z mezí nutné obrany, o čemž bude podrobněji pojednáno v samostatné kapitole. Pojmy čin jinak trestný a protiprávnost jsem se pokusila nastínit v předchozí kapitole, zbývají tři další základní podmínky nutné obrany, aby šlo o její legitimní užití. Jedná se konkrétně o útok (přímo hrozící, nebo trvajících), kdy tento útok musí směřovat proti zájmu chráněnému trestním zákonem. Dále je zapotřebí, aby obrana nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, respektive je potřeba přiměřenosti nutné obrany. Následující text se tedy bude jednotlivě zabývat těmito podmínkami nutné obrany a jejich zvláštnostmi, také se pokusí na některých místech stručně nastínit rozdíly oproti německé úpravě tohoto institutu.

3.1 Útok

3.1.1 Pojem

Vymezení pojmu útok se může na první pohled jevit jako jednoduchý úkol, ale jedná se o poměrně komplikovanou problematiku, jež vykazuje mnoho znaků a podmínek, kterými se budu v této podkapitole zabývat. Útok je vymezen jako protiprávní jednání fyzické osoby (útok právnické osoby je možný jen prostřednictvím osoby fyzické, jež jedná v zájmu a jménem právnické osoby), které může být provedeno jak formou konání, tak opomenutí, a jímž byl ohrožen či porušen zájem chráněný trestním zákonem.⁴⁸

Ohledně časového hlediska a vlastností útoku, které vymezuje zákon, musí útok bezprostředně hrozit nebo trvat. Sled událostí je tedy takový, že útok následuje za hrozbou, může však jít také o útok předem očekávaný, důležité je, kdy skutečně hrozil. Nutná obrana je charakteristická tím, že k jejímu užití postačí, když zájem chráněný trestním zákonem, je bezprostředně ohrožen, nemusí jít již o poruchu na něm. Proto obránce nemusí čekat, až mu bude zasazen první úder útočnicka. Judikatura také říká, že „*obránce není povinen ustupovat před neoprávněným přímo hrozícím nebo trvajícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem.*“⁴⁹ Útočník však nesmí útok přerušit či ukončit, aby byly podmínky nutné obrany dodrženy. V takovém případě, kdy útočník přestane s útokem a dá se na útěk, by následný běh za útočníkem a jeho napadení bylo vybočením z mezí nutné obrany, protože proti útoku, který je ukončen, již nutná obrana

---

⁴⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva trestní právo hmotné obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 372.

⁴⁹ PÚRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. *Trestněprávní revue*, 2007, č. 8, s. 230–239.

není přípustná.⁵⁰ Judikatura pak dále zpřesňuje, že ani v případě krátkodobého přerušení útoku není možno nutné obrany užít.⁵¹

Útok je přímo hrozící tehdy, když je zřejmé a očividné, že v blízké době nevyhnutelně dojde k porušení zájmů chráněných trestním zákonem (například napřážení zbraně, či ruky).⁵² Situace může být často komplikovaná a v různých případech obtížně rozpoznatelná, mnohdy není zcela jasné, zda byly podmínky nutné obrany dodrženy, nebo zda se již jedná o exces, je proto třeba brát ohled na všechny okolnosti útoku (kdo útok začal, jeho intenzita, způsob apod.). V případě nutné obrany je dle mého názoru zcela pochopitelné, že podmínka subsidiarity, tedy možnosti odvrátit útok jiným způsobem, není zákonem stanovena, jako je tomu v případě krajní nouze. Bylo by nespravedlivé požadovat na obránci, který často jedná v psychickém stavu stresu a časové tísní, aby si v danou chvíli pečlivě rozmyslel následky svojí obrany. Z toho také mimo jiné plyne, že nutnou obranou může být způsobena škoda větší, než jaká hrozila z útoku a zároveň, že zhodnocení následků nutné obrany a zda byly splněny její podmínky, bude záviset mimo jiné na subjektivním hledisku, jak se situace jevila v danou chvíli obránci. Německá nauka naproti tomu řeší situaci nutné obrany pomocí hlediska objektivní pravdy, což znamená, že vychází z reálné situace, tedy zda jsou reálně splněny všechny podmínky nutné obrany. Hodnocení, která se pak odchylojí od objektivní reality, nejsou odpovídající skutečnosti a posuzují se jako omyl.⁵³ Domnívám se, že takové pojetí nutné obrany je příliš přísné vzhledem k osobě obránce, který mnohdy nemá dostatek možností, jak útok efektivně odvrátit a nemá ani časový prostor pro objektivní zhodnocení situace, když často jedná ve stresu, úleku, zmatku apod. Takové objektivní pojetí je pochopitelné v případě krajní nouze, u které také český zákonodárce stanovuje podmínku subsidiarity oproti nutné obraně, u které je základní podmínkou přiměřenost. Také ze základní podmínky vlastnosti útoku, kterou je přímo hrozící nebo trvající útok, usuzují, že se v případě nutné obrany jedná o náhle vzniklé situace, které jsou většinou neočekávané a probíhají v krátkém časovém úseku, proto je potřeba především přiměřenosti nutné obrany, ne však již její subsidiarity. V případě podmínky proporcionality, která se uplatňuje u krajní nouze, je situace u nutné obrany složitější. Ani ta se u ní obecně neuplatní. Toto tvrzení však nelze přijmout bez výhrad, když soud může posuzovat poměr hrozícího a reálného následku z útoku, což samozřejmě přispěje k jeho rozhodnutí. V případě nutné obrany by však měl posuzovat obranné jednání komplexně, neomezovat se pouze na srovnání závažnosti ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem a jeho porušení.⁵⁴ Dalším

---

⁵⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 403-404.

⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 11. 2013, sp. zn. 8 Tdo 1208/2013.

⁵² KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva trestní právo hmotné obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 376.

⁵³ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 75.

⁵⁴ TESCHLER, Eduard. K některým otázkám nutné obrany. *Trestní právo*, 1997, č. 10, s. 10–11.

důvodem, proč je potřeba nutnou obranu posuzovat především subjektivně, pak může být to, že útočník, který je iniciátorem situace, za níž se obránce brání, je osoba, která jedná protiprávně a nebezpečně, naproti tomu obránce je osobou, která chce pouze chránit své zájmy, situaci nevyvolala a nechce jednat protiprávně, naopak má právě zájem na zachování zákona.

Útok má zpravidla znaky trestného činu, ale nemusí tomu tak být vždy, někdy může jít v případě protiprávního jednání například o přestupek či jiný správní delikt, vždy však jde o čin společensky škodlivý a jeho závažnost není jen zcela nepatrná. O protiprávnosti bylo podrobněji pojednáno v předchozí kapitole. Ze zákonné definice nutné obrany vyplývá, že v případě útoku jde vždy o protiprávní jednání, nutnou obranu tak nelze použít proti jednáním dovoleným, nemusí však jít vždy o jednání trestné například v případě, kdy z procesních důvodů nemůže být útok stíhán.

Útok může mít různou podobu v závislosti na zájmu chráněném trestním zákonem, jenž je útokem napadán. Jedná se většinou o útok proti tělesné integritě člověka, právům na ochranu majetku, také domovní svobodě, ale může mít i jiný než fyzický charakter. Může se jednat také o psychický útok v podobě například přemlouvání či utvrzování k sebevraždě duševně labilní osoby.⁵⁵

3. 1. 2 Osoba útočníka

Protože nutná obrana nesmí být zaměřena proti třetím osobám, jako je to možné v případě krajní nouze, přesné vymezení pojmu útočníka je pro nutnou obranu velice důležité. Pojem útočníka bývá většinou s pojmem pachatel TČ totožný. Jak již bylo řečeno, útokem je vždy jednání člověka, a to ve formě konání nebo opomenutí. Důležité je, že toto jednání naplňuje všechny obligatorní znaky útoku.⁵⁶ Útok musí být protiprávní, dostatečně společensky škodlivý a musí přímo hrozit nebo trvat. Nemůže jím být nebezpečné chování zvířete, které sice fakticky útokem je, ale podle práva zvířete není jeho subjektem. Podle občanského zákoníku se jedná o zvířata a na živé zvíře se přiměřeně užije ustanovení platící pro věci. Obrana proti například splašenému koni by se posoudila jako odvrácení nebezpečí v krajní nouzi, ledaže by se jednalo o zvíře, které poštvál člověk. Tedy v případě například poštvaného psa by šlo o útok člověka prostřednictvím „živého nástroje“, kterým by zde byl pes, a obránce by se mohl bránit jak proti zvířeti, tak proti osobě, která útok psa zapříčinila.

Z hlediska zavinění panují ohledně útoku v právní teorii neshody a není zcela jasné, jaká forma zavinění je vyžadována, zda je při útoku potřeba úmyslného zavinění, nebo postačí pouze nedbalost. Na jedné straně například profesor JUDr. Jiří Jelínek, CSc. ve své monografii tvrdí, že

⁵⁵ BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 2, s. 43 – 50.

⁵⁶ ČÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽOVÁ, J. Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikač, AUC 1/1986, s. 29.

„útok je úmyslným protiprávním jednáním člověka.“⁵⁷ Na druhé straně pak profesor JUDr. Pavel Šámal, PhD. ve svém komentáři uvádí, že: „z hlediska zavinění může být útok jednáním úmyslným nebo nedbalostním.“⁵⁸ Jiní právní teoretici pak tvrdí, že k útoku není potřeba zavinění vůbec. Jedná se například o JUDr. Eduarda Burdu, PhD., který tvrdí, že k útoku postačí pouze protiprávnost a zavinění není potřeba. Říká konkrétně, že útokem nemusí být pouze jednání naplňující znaky trestného činu, ale může se jednat například o jednání naplňující znaky správního deliktu, u kterých složka zavinění není vždy požadována. S tímto názorem se spíše ztotožňuji. Teze je navíc podepřena také argumentem, že v případě, kdy by k útoku bylo potřeba zavinění, zákonodárce by takovou podmínku stanovil přímo v ustanovení týkajícím se nutné obrany.⁵⁹

V případě, že by obrana byla připuštěna pouze proti zaviněným útokům, by nastal problém také v hodnocení útoků trestně neodpovědných osob, tedy například osob nepřičetných, osob pro svůj věk trestně neodpovědných či osob jednajících v omylu. K osobám jednajícím v omylu o nutné obraně se vyjádřím níže v samostatné kapitole. V právní teorii tak nastává konflikt řešení situací v případě útoku osob nepřičetných, když na jedné straně někteří říkají, že je nutno pohlížet na útok takové osoby jako na krajní nouzi, na druhé straně se jiní domnívají, že jde stále o útok a situace se bude posuzovat podle podmínek pro nutnou obranu. První zmíněné řešení se již dnes považuje za překonané a převládá názor, že proti osobám nepřičetným je možno užít nutné obrany. Dle mého názoru v případě útoku osoby nepřičetné nemůže jít o krajní nouzi, která je definovaná jako odvrácení nebezpečí ne útoku. Jedinou podmínkou útoku, proti němuž je nutná obrana přípustná, je, že musí být bezprostředně hrozící nebo trvající a musí směřovat proti zájmu chráněnému trestním zákonem, podmínka zaviněného útoku stanovena není. Co je však důležitější, krajní nouze vyžaduje pro své naplnění přísnější podmínky, než jaké je potřeba splnit u nutné obrany. Jedná se o subsidiaritu (možnost odvrácení nebezpečí jinak) či proporcionalitu (následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější, než jaký hrozil z nebezpečí).⁶⁰ Pokud by se útok nepřičetné osoby posuzoval jako krajní nouze, byly by tímto na bránící se osobu kladeny příliš vysoké nároky pro dodržení mezí vzhledem k podstatně přísnějším podmínkám krajní nouze, když obránce nemusí v každém případě rozpoznat, že se brání vůči osobě trestně neodpovědné a sám se často nachází v psychicky labilním rozpoložení. Zároveň musí rozhodovat o obraně v časové tísní, a tak není spravedlivé na něm požadovat, aby se bránil podle podmínek krajní nouze, tedy pokusil se odvrátit útok nepřičetného jinak a s méně závažnými následky, než v danou chvíli hrozí. Dalším problémem je, že útok

⁵⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné obecná část zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 266.

⁵⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 397-419 (§ 29 TZ).

⁵⁹ BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 2, s. 43-50.

⁶⁰ Tamtéž.

trestně neodpovědné osoby může být často ještě nebezpečnější, než útok osoby trestně odpovědné, když například nepřičetná osoba zaútočí v afektu. Takový útočník se pak nachází v duševní poruše, ztrácí ovládací nebo rozpoznávací schopnost a jeho špatný psychický stav je znásoben ještě afektem. Důležitým hlediskem pro posouzení situace je také to, že adresátem právní normy by měl být každý člověk bez ohledu na věk, duševní zdraví, inteligenci, náboženské vyznání apod., proto je také kromě výše zmíněných důvodů osoba nepřičetná považována za útočníka ve smyslu nutné obrany.⁶¹ Samozřejmě se často jedná o velmi složité situace a je potřeba podmínky nutné obrany hodnotit samostatně, ale také komplexně v jejich vzájemné souvislosti. Pokud jde o případy osob útočících ve zmenšené přičetnosti, která nevyklučuje trestní odpovědnost, nutná obrana je proti nim bez pochyby možná.

Vzhledem k tomu, že útokem může být pouze lidské jednání, tedy projev vůle člověka, není možné, aby se za útok považovaly například tělesné reflexy člověka, které nejsou vedeny jeho vůlí (křeče, kýchnutí, epileptický záchvat apod.). Jednající takové jednání nemůže nijak ovládnout nebo ovlivnit. Německá nauka je naproti tomu v tomto případě volnější, když připouští, že útok nemusí být úmyslným jednáním a jde ještě dál, když říká, že jednání nemusí vůbec obsahovat volní složku, a tak obrana proti jednání útočníka, který jej vůbec nemůže ovládnout, je přípustná.⁶²

V případě útoku více osob, je obránce oprávněn bránit se proti kterémukoli z nich. Často je však sporné, kdo je hlavním útočníkem, a kdo pouze vedlejším. Útočníkem není pouze ten, kdo vykonává jednání, které spadá pod pojem útoku, ale také ten, kdo se na jeho přípravě či realizaci podílel, proto je možno užít nutné obrany proti spolupachateli či nepřímému pachateli. Zde nutno zmínit též řešení situace, kdy na sebe dvě osoby vzájemně útočí. Takový vzájemný útok, či střídavý útok s obranou dvou osob na svou tělesnou integritu se neposoudí jako nutná obrana, ale neposoudí se ani jako trestný čin rvačka. V případě, kdy je jedna osoba napadena více útočníky a brání se v mezích nutné obrany, se takové jednání neposoudí jako rvačka ani na jedné straně. Nutná obrana je tedy jednání, kdy se střet osob rozdělí na dvě strany, jež představují obránce a útočníka, naproti tomu rvačka je vzájemné napadání nejméně tří osob. Pro rozlišení rvačky a nutné obrany je také důležitý motiv. V průběhu rvačky však také může docházet k momentům, kdy je nutná obrana povolena například v situaci, kdy jeden nebo více účastníků rvačky vybočí z dosavadního jednání a překročí intenzitu boje do té doby (vytáhne například nůž či jinou zbraň).⁶³

---

⁶¹ KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 93.

⁶² FISCHER, T. *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. 55. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2008, s. 292.

⁶³ KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 83-86.

Specifickým případem útoku se může jevit také jednání úřední osoby. Zákon nestanoví žádné výjimky v případě útoku takových osob ani nepřipustnost nutné obrany vůči nim. Proti úkonům úředních osob je tak nutná obrana také přípustná, avšak jen v případě, kdy takové úkony úředních osob jsou postiženy vadami, které je zbavují povahy perfektních úkonů. Jedná se například o situaci nesprávně určené věcné příslušnosti úřední osoby, jež zakročuje, nebo o případy, kdy svým jednáním úřední osoba naplňuje skutkovou podstatu trestného činu či jedná jinak protiprávně.⁶⁴ V případě, kdy jsou její úkony perfektní, jde o výkon práva či povinnosti a proti tomuto nutná obrana připuštěna není.⁶⁵ Nutno však poznamenat, že platí zásada presumpce správnosti veřejnoprávních aktů a jiných úkonů úředních osob, nutná obrana tedy není možná za každé situace, kdy má dotčená osoba ze svého subjektivního pohledu za to, že došlo ze strany veřejných činitelů k útoku na její zájem chráněný trestním zákonem. Také lze podotknout, že osoba, jež má za to, že došlo k nějakému pochybení ze strany veřejných činitelů, má možnost využít opravných prostředků stanovených zákonem. Pro možnost užití nutné obrany vůči útoku úřední osoby tedy musí tento také splňovat všechny podmínky stanovené zákonem. Útok úředních osob je pak stejně či dokonce více společensky škodlivý než útok každé jiné osoby a situace je o to komplikovanější, že v případě útoku úředních osob, se nejedná pouze o útok na zájem chráněný trestním zákonem jednotlivce, ale jedná se také o útok na stát či orgán, jež veřejný činitel reprezentuje. Kromě zájmu jednotlivce, je tedy takovým útokem ohrožen i zájem na objektivním a řádném výkonu pravomoci veřejných činitelů, což snižuje autoritu státu mezi jeho občany. Připuštění nutné obrany proti útoku úředních osob naopak zvyšuje respekt občanů vůči zákonitosti a taková nutná obrana má preventivní účinky.⁶⁶ Tyto situace jsou v praxi řešeny pouze judikaturou a právní teorií.

3. 1. 3 Vyprovokovaný útok

Útok, který si obránce přivodil sám, ať úmyslně nebo z nedbalosti, zůstává útokem. Nutná obrana v případě vyprovokovaného útoku je tedy možná. Pokud však obránce záměrně vyprovokuje útočníka k útoku, aby mu mohl způsobit újmu a vyhnul se trestnímu postihu za svůj vlastní útok, o nutnou obranu nejde.⁶⁷ Názor, že v případě záměrné provokace útoku s úmyslem způsobit vyprovokovanému útočnickovi újmu nejde o nutnou obranu, je všeobecně právní teorií přijímán, avšak existují i názory odlišné. Konkrétně Josef Kuchta je zastáncem názoru, že v případě, kdy provokace nemá charakter protiprávního jednání, provokovaný je povinen se zdržet porušení zájmů chráněných trestním zákonem provokatéra, i když provokatér záměrně

⁶⁴ Rozhodnutí Najvyššieho súdu SSR ze dne 18. 1. 1980, sp. zn. 6 Tz 70/79.

⁶⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 401.

⁶⁶ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 101-109.

⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 402.

vyvolává provokaci s úmyslem provokovanému způsobit například újmu na zdraví. Bez ohledu na pohnutku provokatéra je podle tohoto názoru nutná obrana proti útočníkovi přípustná.⁶⁸ K tomuto řešení situace vyprovokovaného útoku se také přikláním. Dle mého názoru je třeba zejména zohlednit protiprávnost provokace, přičemž na pohnutce či záměru provokující osoby již tolik nezáleží. V případě, kdy se ze strany provokatéra jedná pouze o slovní napadání, výsměch, výzvy ke střetu apod., takové jednání není protiprávní, byť jde o jednání s úmyslem vyvolat útok a následně svou plánovanou obranu podřadit pod institut nutné obrany. Není možné vyloučit pak nutnou obranu provokatéra, když se provokovaný skutečně nechá k útoku vyprovokovat a takovou osobu napadne. Je pravdou, že v případě provokace s úmyslem vyvolat útok jde o morálně odsouzeníhodné jednání, avšak vyprovokovaný, pokud jde o samostatně uvažující, svépřávnou, rozumově a volně vyspělou osobu, by měl i v takové situaci uvažovat racionálně a řešit ji prostředky, které jsou v souladu se zákonem. Když se taková osoba skutečně k útoku vyprovokovat nechá a to provokací, která není protiprávní, je na obránci, který útok vyprovokoval, zda se bude bránit v mezích nutné obrany, nebo zda tyto meze překročí, když například způsobí útočníkovi újmu zcela zjevně nepřiměřenou. V takovém případě dle mého názoru nezáleží na pohnutce provokatéra, ale na tom, jakým způsobem a jakými prostředky útok vyvolává. Jedná-li se o provokaci protiprávní, kterou už provokatér napadá zájmy chráněné trestním zákonem osoby, již se snaží takto k útoku dohnat, mohlo by se takové jednání provokatéra za splnění všech podmínek považovat za útok a vyprovokovaná osoba má samozřejmě možnost se v mezích nutné obrany bránit. Samozřejmě by soud měl ve svém hodnocení vzít v potaz, že se jednalo o vyprovokovanou nutnou obranu s úmyslem obránce nějakým způsobem poškodit.

Německá právní nauka se také ohledně tohoto problému pokusila vypracovat určitá kritéria. V případě vyprovokovaného útoku jednáním, jež je po právu, zůstává právo provokatéra na nutnou obranu zachováno a to bez jakýchkoli omezení. Naproti tomu pokud půjde o provokaci prostřednictvím protiprávního jednání at' zaviněného či nezaviněného, je na obránci, aby se pokud možno útoku nejprve vyhnul, jinak právo na nutnou obranu ztrácí, pokud vyprovokovaný útok není nepřiměřený ve vztahu k provokaci. V případě, kdy nemá provokatér možnost se útoku vyhnout bez značného rizika pro sebe nebo pro jiného, právo nutné obrany mu nelze zcela odeprít a je třeba v těchto případech připustit obranu provokatéra v rámci proporcionality, kterou v německém právu předpokládá krajní nouze. Takové řešení některé teoretikové kritizují a navrhují omluvit obránce i přesto, že způsobil podmínky pro svou vlastní

---

⁶⁸ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 109-119.

obranu, ale potrestat ho za jeho jednání, které tyto podmínky zapříčinilo.⁶⁹ Česká právní úprava takto nerozlišuje a předpokládá plně možnost užití nutné obrany v případě vyprovokovaných útoků, kdy jedinou výjimkou, jež odnímá právo užití nutné obrany zcela, je případ protiprávní provokace, kdy se provokatér úmyslně dopustí provokativního jednání s cílem vyprovokovat druhou stranu k útoku, aby pod záminkou obrany v rámci tohoto útoku mohl sám vyprovokované osobě způsobit újmu.⁷⁰

2. 3 Zájem chráněný trestním zákonem

Základní podmínkou pro užití nutné obrany je protiprávní útok, který musí být veden proti zájmu chráněnému trestním zákonem. Zájmy chráněné trestním zákonem, jež mohou být individuální nebo také celospolečenské, jsou vyjádřením objektu trestného činu a bývají konkretizovány ve zvláštní části trestního zákoníku a jeho jednotlivých skutkových podstatách. Objekt trestného činu lze definovat jako společenské vztahy, které jsou chráněny trestním právem. Těmito vztahy jsou pak vztahy státu, organizací a jednotlivců (nositelé či subjekty zájmů) k osobám, věcem a zařízením (objekty zájmů). Vzhledem k těmto vztahům subjekty zájmů přikládají objektům zájmů zvláštní význam a věnují jim zvláštní pozornost. Proto se poškození objektů zájmů považuje za poškození také jejich subjektů.⁷¹ Nutná obrana pak tyto zájmy subjektů chrání. Jedná se například o zájem na ochraně života, zdraví, svobody, soukromí, lidské důstojnosti, cti, ale také třeba majetku.⁷² To lze dovodit také z judikatury soudu, která například říká: „*Nutná obrana je přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem tedy i zájem na ochraně majetku.*“⁷³ Ústavní soud se k obraně majetku také vyjádřil a tvrdí, že „*nelze usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že ten, kdo odvrátil útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví. Nutná obrana je podle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem.*“⁷⁴ Ohrožení kterýchkoliv individuálních práv útokem zakládá předpoklad k nutné obraně. V Německu je možnost užití nutné obrany proti útokům na zájmy chráněných statků také stanovena velice široce a není vyloučena nutná obrana například proti útoku na obecný pořádek, státní nebo obecný zájem, případně jiný

---

⁶⁹ HERRMANN, Joachim. Causing the Conditions of One's Own Defense: The Multifaceted Approach of German Law. *Law Review*, 1986, č. 10.

⁷⁰ KUČTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 112-119.

⁷¹ SOLNAŘ, V., FENYK, J., ČISAŘOVÁ D. *Základy trestní odpovědnosti*. Lexis nexis, 2004, s. 169.

⁷² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 403.

⁷³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 54.

⁷⁴ PÚRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. *Trestněprávní revue*, 2007, č. 8, s. 230–239.

obecným právní statek (Universalrechtsgüter). Naproti tomu takovou obranu vylučuje například právní řád Švýcarska.⁷⁵

Útok na zájem chráněný trestním zákonem spočívá v konání, ale může být proveden také opomenutím, což dokládá například judikatura, která říká, že nutná obrana je přípustná také proti útoku, který směřuje proti domovní svobodě podle § 178 TZ, v takovém případě pak útok trvá tak dlouho, dokud se útočníka nepodaří z domu nebo bytu vyhnat.⁷⁶ Naopak u některých trestných činů je nutná obrana z povahy věci vyloučena. Jedná se například o TČ zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Těžko si lze představit nutnou obranu v případě, kdy osoba neplní svou vyživovací povinnost. Šlo by o nedovolenou svémoc v případě donucení této osoby povinné konat k plnění zákonné povinnosti například pod pohrůžkou násilí (naopak v případě pohrůžky oznámení příslušným orgánům jde o dovolené jednání), nejedná se totiž o přímo hrozící nebo bezprostřední útok. Útokem není ani nebezpečné chování zvířete, jelikož nejde o protiprávní jednání člověka, ale může jím být útok zvířete, které člověk proti jinému poštvál. Zvíře by v takovém případě bylo považováno za tzv. živý nástroj a obránce se může bránit jak vůči například poštvanému psu, tak vůči osobě, která psa proti obránci poštvála, neboť ze strany útočníka jde v podstatě o útok s použitím „živé zbraně“.⁷⁷

Co se týče subjektů nutné obrany, lze stejně jako u případů krajní nouze jejím prostřednictvím hájit jak zájmy vlastní, tak zájmy jiných, jedná se pak o tzv. pomoc v nutné obraně. Nutnou obranu tedy může užít i jiná osoba, než ta, která byla útočníkem bezprostředně napadena.⁷⁸

3. 3 Přiměřenost

Trestní zákoník stanoví, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, přičemž přiměřeností se rozumí poměr intenzity útoku a obrany. Teorie někdy pojem zaměňuje s pojmem proporcionalita, kterou se rozumí vztah mezi škodou z útoku hrozící a v obraně způsobenou.⁷⁹ Pokud srovnáme podmínky nutné obrany a krajní nouze, není u nutné obrany obecně stanovená podmínka subsidiarity ani proporcionality, jako je tomu v případě krajní nouze. Není tedy nutné odvracet útok způsobem s důsledky, které jsou nejméně závažné, a zároveň může být užitím nutné obrany způsobena újma větší, než jaká hrozila z útoku, což opět potvrzuje judikatura říkající, že „pro jednání v nutné obraně není podstatná tzv. subsidiarita, tj. nevyžaduje se, aby se obránce snažil vyhnout hrozícímu nebo již probíhajícímu útoku nebo aby použil nejdříve mírnější způsoby obrany

⁷⁵ VINŠ, Petr. Nutná obrana ve švýcarském trestním právu. Gunlex.cz, 9. listopadu 2012. Dostupné na <http://gunlex.cz/danky/no-a-ku/600-nutna-obrana-ve-svycarskem-trestnim-pravu>

⁷⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 53-54.

⁷⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 400-402.

⁷⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 403.

⁷⁹ DOLENSKÝ, Adolf. Nová koncepce nutné obrany. *Bulletin advokacie*, 1994. č. 1, s. 19-26.

a jejich intenzitu případně stupňoval až podle způsobu útoku.⁸⁰ V případě, že při útoku na zájem chráněný TZ bylo možno utéct, není třeba se bát postihu, pokud se obránce namísto útoku aktivně brání.⁸¹ Je přirozené, že obrana musí být intenzivnější než útok, pokud chce mít obránce reálnou možnost útok odvrátit, což je také základním účelem nutné obrany.⁸² Proto také jednání obránce, který při svém pronásledování útočnicků, jež v rukou měli kulečnickové tágo a nůž a vyhrožovali mu napadením, po předchozím upozornění a varujícím výstřelu do země a do vzduchu, zasáhl útočnický do ruky, nohy a spodní části těla, naplňuje podmínky jednání v nutné obraně.⁸³

Základní podmínkou nutné obrany je však její přiměřenost vzhledem ke způsobu útoku. Je pochopitelné, že na nutnou obranu nejsou kladeny takové nároky, co se týká podmínek pro možné užití jako například u krajní nouze, když rizika spojená s užitím nutné obrany by měl zásadně nést útočník, jelikož on je iniciátorem konfliktu, ale zároveň je potřeba i pro jednání v nutné obraně stanovit určité meze, aby nedocházelo ze strany obránce ke zneužívání nutné obrany pro možnou pomstu za útok, a takovou mezí je právě přiměřenost nutné obrany. „Obrana může být nepřiměřená, tedy výrazně silnější než útok, nikoli však do té míry přehnaná, aby tento nepoměr byl vůči způsobu útoku zcela zjevný.“⁸⁴

Přiměřenost se poměřuje vzhledem ke způsobu útoku, který vyjadřuje jak způsob provedení útoku, tak jeho vlastnosti a také vlastnosti či úmysly útočnicka, použité zbraně, hrozící součinnosti dalších osob doprovázejících útočnicka a další okolnosti, za nichž byl útok spáchán za podmínky, že je lze zahrnout pod pojem způsob útoku.⁸⁵ O tom, co vše zahrnuje spojení způsob útoku, se vedou četné teoretické spory, jak bude podrobně popsáno níže. Důležité však je, že obránce má možnost bránit se podle toho, jak se mu situace jeví v danou chvíli. Například v situaci, kdy útočník s více komplici napadne nečekaně obránce na odlehlém místě, kde je tma a napadený nemá ponětí o místě, kde se nachází, ani o počtu násilníků, a útočník vyhrožuje obránci, že jej zabije, může se obránce bránit výstřely legálně drženou zbraní, když v takové situaci mohl mít důvodně za to, že jeho zdraví či život jsou vážným způsobem ohroženy.⁸⁶

Prostředky pro odvrácení útoku nemusí být stejně účinné jako prostředky použité pro útok. Obránce je oprávněn použít prostředků takových, jaké jsou podle jeho subjektivního posouzení schopny útok odvrátit a především ty, které se mu zrovna nabízejí. Intenzita obrany

⁸⁰ PÚRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. *Trestněprávní revue*, 2007, č. 8, s. 230–239.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2014, sp. zn. 8 Tdo 1400/2014.

⁸³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 12. 2001, sp. zn. 4 Tz 284/2001.

⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 3 Tdo 840/2006-I.

⁸⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2008, sp. zn. 6 Tdo 339/2008. Podobně také: Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2010, sp. zn. 6 Tdo 69/2010-II

⁸⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 5. 3. 1997, sp. zn. 1 T 25/1997.

(přiměřenost) není závislá na použitém prostředku, nýbrž na způsobu užití tohoto prostředku. Skutečnost, že obránce použil zbraně pro odvrácení útoku proti útočníkovi, jež není ozbrojen, nemusí znamenat, že se bude jednat o obranu zcela zjevně nepřiměřenou. Například pokud dvě osoby napadnou opakovaným házením kamenů jiného a způsobí mu takto zranění na různých částech těla, i když ne zranění život ohrožující, ale nejsou vyloučena zranění ještě závažnější, nejde o vybočení z mezí nutné obrany, pokud napadený proti útočníkům užije po několikanásobném předchozím upozornění a výstřelu do země střelné zbraně jako jediného použitelného prostředku k odvrácení takového útoku.⁸⁷ Je totiž potřeba hodnotit nutnou obranu jako celek a vzít v potaz všechny okolnosti případu. Intenzita obrany tak bude pochopitelně často silnější než intenzita útoku, když hlavním smyslem nutné obrany je především efektivně odvrátit útok způsobitelnými prostředky. V případě, že obránce útočníka usmrtí a sám neutrpí žádná zranění, nemusí jít o vybočení z mezí nutné obrany, obrana však nesmí být zcela zjevně nepřiměřená.⁸⁸

3. 4 Možnost použití automatických obranných zařízení

Podstata automatických obranných systémů spočívá na přípravě k odvrácení útoku, který ještě přímo nehrozí, ale může být realizován v budoucnu. Jedná se například o obstarání prostředků k obraně (pes, který hlídá zahradu či zajištění bezpečnostní služby). Zmíněné příklady jsou v praxi poměrně časté a jejich přípustnost je nepochybná. Problém však nastává v případě instalace obranných prostředků, které působí teprve v okamžiku útoku na základě samočinné reakce na útočníka, aniž by bylo možno takové prostředky obrany bezprostředně ovládat obráncem. Taková obrana je v teorii nazývána preventivní nutnou obranou.⁸⁹

Problematika automatických obranných zařízení je kontroverzním tématem, o kterém trestní zákoník mlčí a do jisté doby nebylo zcela jasné, jak užití automatických obranných systémů posuzovat. Právní názory se lišily především v tom, zda je pro posouzení mezi nutné obrany relevantní doba, kdy byl automatický obranný systém nainstalován⁹⁰, nebo teprve okamžik, kdy byl aktivován⁹¹. Nejvyšší soud nakonec judikoval, že rozhodující je doba aktivace obranných systémů. V našem právním řádu nejsou stanoveny žádné zvláštní podmínky pro možnost užití obranných zařízení, ale jejich užití není zákonem ani vyloučeno, z čehož vyplývá, že užití automatických obranných systémů je přípustné, ale musí být splněny dvě základní podmínky, které jsou stanoveny zákonem obecně pro nutnou obranu a o nichž bylo v této práci již

---

⁸⁷ PÚRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. *Trestněprávní revue*, 2007, č. 8, s. 230–239.

⁸⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. Tdo 840/2006.

⁸⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 409.

⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007.

⁹¹ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. 7 To 62/2006.

podrobně pojednáno. Tou první je útok přímo hrozící nebo trvající a druhou je, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená. Německý právní systém řeší otázku automatických obranných systémů jinak. Zde se někdy uplatňuje požadavek omezení nutné obrany pomocí obranných mechanismů zohledněním zásady subsidiarity a to tak, že obranné mechanismy je možno užít tehdy, pokud útok nelze odvrátit jinak, tedy mírnějšími prostředky. Podmínku subsidiarity však český právní řád pro ustanovení o nutné obraně vylučuje.⁹²

Hlavním negativem možnosti používání automatických obranných systémů je samozřejmě hrozící nebezpečí, že obranný systém bude aktivován vůči někomu jinému, než proti osobě, která chce provést útok na zájem chráněný trestním zákonem. Dalším výrazným negativem je předčasnost obrany pomocí automatických obranných zařízení, jež však nemá relevantní právní význam vzhledem k tomu, že se v této situaci jedná o jakési abstraktně ohrožené zájmy, které chrání trestní zákon.⁹³ Možným řešením se jeví inspirace v německém právním řádu, tedy zákonným připuštěním podmínky subsidiarity v případě nutné obrany prostřednictvím automatických obranných systémů, či výslovné zakotvení úpravy, která by stanovila zvláštní podmínky pro takovou nutnou obranu.

---

⁹² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 412.

⁹³ Tamtéž.

4 Vybočení z mezí nutné obrany a právní následky s tím spojené

V předchozí kapitole jsem se pokusila nastínit základní podmínky nutné obrany, aby její užití bylo po právu. V případě, že osoba jednáající v nutné obraně tyto podmínky dodrží, mělo by jí být zaručeno, že nebude trestně stíhána za své jednání, které by za normálních okolností, tedy pokud by nejednala v nutné obraně, bylo trestné. Takové jednání je naopak společensky prospěšné a jedná se o jakousi záruku prevence páčání další trestné činnosti. Může se však stát, že osoba zákonné meze nutné obrany překročí, pak se bude jednat o exces intenzivní, nebo exces extenzivní, o čemž bude pojednáno v následujících dvou podkapitolách. V této kapitole se kromě vysvětlení jednotlivých kategorií excesů a nastínění praktických příkladů, pokusím popsat také možné právní následky spojené s překročením mezí nutné obrany. Obecně by mělo platit, že čím větší prostor je osobě dán k užití nutné obrany, tím přísnější postih by měl být vyvozen, pokud osoba podmínky nutné obrany poruší.⁹⁴

4. 1 Exces intenzivní

Intenzivní exces je vybočení z mezí nutné obrany co do míry obranného zákroku, kdy obrana není zcela zjevně přiměřená způsobu útoku. Nepoměr se může týkat intenzity nebo způsobené škody. O intenzivní exces se však nejedná jen v případě, kdy se osoba nepokusila útoku vyhnout například útekem, přestože byl útek možný, nebo kdy nezvolila mírnější způsob obranného jednání, jelikož se u nutné obrany nevyžaduje podmínka subsidiarity, jako je tomu v případě krajní nouze.⁹⁵ „*Nutná obrana je vyloučena z důvodů intenzivního excesu tehdy, pokud čin obránce zcela jasně, očividně a nepochybně neodpovídá všem rozhodným okolnostem charakterizujícím způsob útoku.*“⁹⁶ Samozřejmě je nutné posuzovat situaci objektivně, ale s přihlédnutím k subjektivnímu vnímání bránící se osoby a s přihlédnutím ke všem okolnostem případu, jež charakterizují způsob útoku a možnosti bránící se osoby.

Obrana samozřejmě musí být způsobilá odvrátit útok, a to tak, aby se obránce mohl spolehlivě vyhnout riziku, jaké mu z útoku hrozí, neuplatní se tak zásada proporcionality, která platí u krajní nouze, avšak ve výjimečných případech by mohl být jako intenzivní exces hodnocen zcela zjevný nepoměr mezi obranným jednáním a možnou škodou způsobenou útokem. Jednalo by se například o situace, kdy hrozí napadenému jen zcela zjevně nepatrná újma na majetku a on se brání nepřiměřeně například tím, že útočníka zabije, v takovém případě by se jednalo o zcela

---

⁹⁴ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 164.

⁹⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 408.

⁹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28.02.2007, sp.zn. 5 Tdo 162/2007.

zjevný nepoměr mezi intenzitou útoku a obranným jednáním. Konkrétně by mohlo jít o případ, kdy ochranka v samoobsluze pobodá kapsáře, jež ukradl tabulku čokolády.

4.2 Exces extenzivní

Extenzivní exces je vybočení z mezí nutné obrany co do doby obranného jednání, když obrana není provedena v době, kdy útok přímo hrozí nebo trvá. Jedná se o užití obrany v době, kdy již útok skončil, nebo v době, kdy ještě nezačal. Jelikož se do jednání v nutné obraně značně promítá psychický stav obránce a jeho současné rozpoložení, v rámci tohoto vybočení z obranného jednání se rozlišují ještě dvě kategorie extenzivního excesu, kterými jsou exces stenický, pokud se osoba dopustí excesu ze zlosti či pomstychtivosti a exces astenický, pokud se osoba dopustí excesu z leknutí, strachu či zmatku.⁹⁷ Takové situace, jejichž hodnocení je částečně závislé na subjektivním dojmu hodnocení situace obránce, jsou pro posouzení značně obtížné, zejména pak pokud je psychický stav obránce ovlivněn jeho momentální psychickou labilitou, je proto potřeba zohlednit zásadu *in dubio pro reo*. Například pokud při posuzování mezí nutné obrany nemůže soud vycházet ze závěru, že útok velmi pravděpodobně neskončil a odpověď na takovou otázku nelze spolehlivě zjistit, je nutné vycházet ze zásady *in dubio pro reo* a ohledně doby útoku učinit závěr, že útok v době obrany trval.⁹⁸

O exces extenzivní by se jednalo například v případě, kdy je osoba napadena jinou a to tak, že je sražena pěstí k zemi a tato napadená osoba se za prchajícím útočником rozběhne a snaží se útočnika nějakým způsobem také napadnout, avšak odlišná situace by mohla nastat v případě loupeže. Pokud útočnik odnáší majetek, jež loupeží nabyl, mohlo by se v případě, kdy okradená osoba brání svůj majetek a vydá se za útočником v úmyslu získat jej zpět, jednat o nutnou obranu, jelikož útočnik ještě nemá zcizený majetek zcela ve své moci.

4.3 Právní následky excesů z nutné obrany

V případě, kdy člověk překročí meze nutné obrany, jde o protiprávní jednání. V českém právním řádu jsou však stanoveny některé privilegované skutkové podstaty, které takové protiprávní jednání a překročení mezí nutné obrany do jisté míry omlouvají. Jedná se například o skutkovou podstatu zabití podle ustanovení § 141 TZ. Skutková podstata zabití definuje úmyslné jednání obránce v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku či jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavíženého jednání útočnika. Konkrétním příkladem je mediálně známá kauza, popisující případ, kdy obránce přistihl zloděje při krádeži

---

⁹⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 408.

⁹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 1994, sp. zn. 11 To 27/1990.

a vystřelil na již odjíždějící vozidlo, přičemž zranil dívku, která v něm seděla takovým způsobem, že dívka oslepla. V tomto případě Nejvyšší soud dovodil, že krádež nebyla dostatečně silným podnětem pro takové hnutí myslí, aby se v něm obránce dopustil výše popsaného jednání, třebaže ke krádežím docházelo pravidelně.⁹⁹ Dalším podobným případem je trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle ustanovení § 146a TZ. Problémem je, že trestní zákoník již nikde nedefinuje výše jmenované okolnosti. V ostatních případech, jež nelze podřadit pod žádnou z těchto okolností, jež jsou důvodem pro mírnější hodnocení takového jednání, se posuzuje překročení mezí nutné obrany podle skutkové podstaty, jaká byla jednáním naplněna, avšak problém nastává při hodnocení zavinění takového jednání, jelikož dokazování vnitřního psychického stavu je velice složité, když spočívá na složce vědění a vůle jednajícího. Tyto složky se navenek projevují pouze chováním jednajícího, nebo tím, že o svém psychickém stavu poskytne informaci sám.¹⁰⁰

Možným právním následkem jednání v excessu z nutné obrany je aplikace polehčujících okolností, jež trestní zákoník demonstrativně vyjmenovává v ustanovení § 41 TZ. Toto ustanovení výslovně jmenuje překročení mezí nutné obrany jako možnou polehčující okolnost pod písmenem g). V písmenu b) toto ustanovení také stanovuje, že za možnou polehčující okolnost je možné považovat také rozrušení, soucit, nebo nedostatek životních zkušeností, či v písmenu d), kde stanoví jako možnou polehčující okolnost spáchání činu pod vlivem hrozby nebo nátlaku, což úzce souvisí právě s problematickým hodnocením vnitřního psychického stavu jednajícího.

Orgány činné v trestním řízení mohou kromě přihlédnutí k excesům jako k možným polehčujícím okolnostem, také snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici v případě, kdy jednající spáchal trestný čin, když odvracel útok, aniž zcela splnil podmínky stanovené pro užití nutné obrany, jak je stanoveno v ustanovení § 58 odst. 6 TZ.

---

⁹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010.

¹⁰⁰ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 218 s.

5 Omyl o nutné obraně

Podobným případem jako je překročení mezí nutné obrany je omyl o nutné obraně, kdy se jednající mylně domnívá, že svým jednáním užívá po právu nutné obrany, ačkoli tomu tak objektivně není. V případě omylu může jít také o situaci, kdy osoba neví, že objektivně jedná v rámci nutné obrany, chce jednat protiprávně, ale ve skutečnosti je její jednání objektivně užitím nutné obrany.

Omyl je v trestním právu definován jako neshoda pachatelova vědění s realitou, jelikož si pachatel buď vůbec neuvědomil nějakou skutečnost, nebo měl o této skutečnosti mylnou, či zkreslenou představu.¹⁰¹ Pokud osoba nacházející se v omylu užije nutné obrany, bude se jednat o tzv. putativní (domnělou) nutnou obranu. Omyl může být buď skutkový, nebo právní. Obě kategorie dále rozlišují omyl pozitivní a negativní. Pro účely této práce má význam zvláštní druh skutkového omylu o okolnostech vylučujících protiprávnost, jež bývá nazýván také omyl o skutkových předpokladech okolností vylučujících protiprávnost. Skutkový omyl je omyl o skutkových okolnostech činu významných z hlediska trestního práva. Takovými okolnostmi jsou ty, které tvoří znaky trestného činu a ty, které bývají nazývány negativní podmínky trestnosti, jinak také znaky okolností vylučujících protiprávnost. Může jít například o situaci, kdy pachatel subjektivně vnímal poškozeného jako osobu, která se společně s dalšími účastnila útoku proti němu, ačkoli o takovou účast nešlo.¹⁰² K trestní odpovědnosti je nutná existence jak znaků skutkové podstaty trestného činu, tak absence okolností vylučujících protiprávnost, což musí být zahrnuto i subjektivní stránkou jednající osoby.¹⁰³

Pozitivní skutkový omyl o nutné obraně spočívá v chybném hodnocení skutkového stavu, kdy obránce má za to, že v době činu jsou dány podmínky pro nutnou obranu. Může se jednat například o situaci, kdy mladá žena jde v noci sama parkem a mylně se domnívá, že muž, který k ní přistoupí, ji chce napadnout, a tak mu do obličeje nastříká slzný plyn. Ve skutečnosti se však muž chtěl zeptat na nejbližší telefonní budku. Při posuzování důsledků pozitivního skutkového omylu se názory v právní teorii liší a je možné setkat se s různými přístupy. Podle nauky o negativních znacích skutkové podstaty pokud pachatel předpokládá existenci nějaké okolnosti vylučující protiprávnost, nemůže jednat v úmyslu spáchat TČ.¹⁰⁴ Podle přísné teorie viny zase naopak úmysl pachatele není vyloučen skutečností, že mylně předpokládal nějakou okolnost vylučující protiprávnost, a to ani v případě, kdy tuto mylnou domněnku zakládal na chybném

---

¹⁰¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné obecná část zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 240.

¹⁰² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2010, sp. zn. 7 Tdo 356/2010

¹⁰³ STOČESOVÁ, Simona. *Omyl v českém a zahraničním trestním právu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 87-90.

¹⁰⁴ NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 6. vydání. Praha: Wolters kluwer, 2010, s. 245.

hodnocení skutkového stavu. Podle této teorie totiž okolnosti vylučující protiprávnost zhojují jen protiprávnost, nikoli skutkovou podstatu TČ. Takové osobě pak nechybí úmysl, ale pouze vědomí protiprávnosti. V případě, že má osoba za to, že je dán skutkový stav ospravedlňující její jednání, nachází se v omylu o protiprávnosti. Tento omyl by pak měl být zvláštním důvodem pro přezkum skutkových předpokladů jeho představy.¹⁰⁵ Teorií existuje více a názory na to, jak právně hodnotit jednání osoby, která se nachází v pozitivním skutkovém omylu o okolnosti vylučující protiprávnost, se liší, ale všechny se shodují v tom, že v případě takového omylu se vylučuje úmysl jednající osoby, i když každá koncepce užívá jiných argumentů. Výše zmíněné teorie jsou tedy v souladu se současnou úpravou trestního zákoníku, jehož ustanovení § 18 odst. 4 říká: „Kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která vylučuje jeho protiprávnost, nejedná úmyslně, tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti.“ Pokud tedy někdo jedná ve skutkovém omylu pozitivním o nutné obraně, může být trestně odpovědný pouze za nedbalostní, nikoli úmyslný TČ, nebo může být také trestně neodpovědný, a to v případě, že jeho zavinění nezahrnuje ani nedbalost. Při posuzování, zda se skutečně mohlo jednat o putativní nutnou obranu, by měl soud vzít v potaz subjektivní dojem jednajícího v nutné obraně, ale samozřejmě také s objektivním pohledem na skutkové okolnosti konkrétního případu.¹⁰⁶

V případě negativního skutkového omylu je situace o něco složitější. Jedná se o situace, kdy se pachatel mylně domnívá, že jeho jednání není kryto žádnou okolností vylučující protiprávnost, chybně zhodnotil skutkový stav a z tohoto důvodu se domnívá, že páchá trestný čin. Může se tedy jednat o situaci, kdy osoba napadne jiného a neví, že v ten samý moment jí hrozí bezprostředně útok proti ní ze strany napadeného. Konkrétně by se jednalo o případ, kdy dvě osoby na sebe ve stejný okamžik míří zbraní, aniž o tom kterákoli z nich ví, a obě jednájí v úmyslu druhého usmrtit. Osoba, která vystřelí jako první tak vlastně nevědomky jedná objektivně ve stavu nutné obrany.¹⁰⁷ Posouzení takových případů pak není zcela jednoznačné a o tom, jak takové jednání kvalifikovat panují v právní teorii spory. Jedna část autorů zastává názor, že takové jednání je potřeba kvalifikovat jako nezpůsobilý pokus trestného činu. K zastáncům patří například Solnař¹⁰⁸, Novotný, Dolenský¹⁰⁹, Jelínek¹¹⁰ a další. Druhá část autorů pak tomuto názoru oponuje a považuje takový omyl za dokonáný trestný čin či způsobilý pokus trestného

---

¹⁰⁵ STOČESOVÁ, Simona. Omyl v českém a zahraničním trestním právu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 87-90.

¹⁰⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 5 Tdo 938/2012.

¹⁰⁷ STOČESOVÁ, Simona. Omyl v českém a zahraničním trestním právu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 84-87.

¹⁰⁸ SOLNAŘ, V. *Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972, s. 242-243.

¹⁰⁹ NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A. a kol. *Trestní právo hmotné – I. obecná část. 2. Přepřacované vydání*. Praha: Codex, 1994, s. 120.

¹¹⁰ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. 1. vydání*. Praha: Leges, 2009, s. 234.

činu. Mezi ně patří například Kratochvíl¹¹¹, Šámal¹¹² a jiní. Tito tvrdí, že pouze objektivně daná nutná obrana bez ohledu na subjektivní vztah pachatele k jeho jednání mu nemůže být ku prospěchu, jelikož by v takovém případě těžil z pouhé náhody, když v době činu nebyla dána jeho vůle k nutné obraně.¹¹³ Tento argument se mi z počátku jevil jako logický, přesvědčivý a dostatečně silný, abych se k této koncepci přiklonila. Bylo by přece nespravedlivé, aby skutečnost, zda někdo bude odpovídat za dokonáný trestný čin, když jeho úmysl spáchat takový čin byl nepochybně dán, závisela na pouhé náhodě, zvláště u tak závažných trestných činů jako jsou například trestné činy proti životu a zdraví. Později jsem se však přiklonila ke koncepci o nezpůsobilém pokusu trestného činu, což vysvětlím níže.

Mezi hlavní argumenty zastánců posuzování negativního skutkového omylu o okolnostech vylučujících protiprávnost jako nezpůsobilého pokusu patří, že okolnosti vylučující protiprávnost jako negativní znaky skutkové podstaty mají za následek to, že jsou-li naplněny, jde o stejný případ, jako by nebyly zcela naplněny znaky skutkové podstaty trestného činu. Tvrdí, že všechny znaky trestného činu, jak pozitivní, tak negativní, tvoří nedílný celek, a tak pachatele, který jedná v úmyslu zabít osobu, která je ve skutečnosti již mrtvá, je třeba se bát stejně, jako pachatele, který zabije jiného, proto, že jej s ním jeho žena podváděla, přičemž osoba, kterou chce pachatel zabít, se chystá odpálit ve městě bombu. Z hlediska právní kvalifikace by se pak k oběma pachatelům mělo přistupovat stejně a skutečnost, že pachatel jednal v negativním skutkovém omylu o nutné obraně, by se tak na právní kvalifikaci neměla projevit.¹¹⁴ K tomuto řešení se také po dlouhé úvaze přikláním a to zejména proto, že by se dle mého názoru mělo přistupovat ke každému jednotlivému případu individuálně. Domnívám se, že je věcí soudu, aby se při stanovení druhu a výměry trestu v případě nezpůsobilého pokusu trestného činu zabýval každou okolností daného případu zvláště a zohlednil tak ve svém rozhodnutí nevědomost jednajícího v nutné obraně, který se subjektivně chtěl dopustit trestného činu, ačkoli objektivně k tomu nebyly splněny podmínky. Myslím, že není možné stavět řešení takových případů na pouhém subjektivním vztahu pachatele k jeho jednání, když objektivně podmínky pro nutnou obranu splněny nejsou, zejména když právě v případě subjektivního vztahu pachatele k jeho jednání jde o jeho vnitřní psychický stav související pouze s jeho vědomím o skutečnostech důležitých pro naplnění skutkové podstaty trestného činu.

---

¹¹¹ KRATOCHVÍL, V. a kol. Kurz trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 274 – 276.

¹¹² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 208.

¹¹³ KLAPAL, Vít. Negativní skutkový omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost. *Trestněprávní revue*, 2012. č. 5, s. 112

¹¹⁴ KLAPAL, Vít. Negativní skutkový omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost. *Trestněprávní revue*, 2012. č. 5, s. 112

6 Srovnání nutné obrany v trestním a občanském právu

6.1 Úprava nutné obrany v civilním právu

Institut nutné obrany původem pochází z trestního práva, ale i v soukromém právu má svůj velký význam. V souvislosti s novým občanským zákoníkem, který nabyl účinnosti teprve nedávno, a to v roce 2014, považuji toto téma za poměrně aktuální, proto také srovnání úpravy nutné obrany v právu trestním a civilním bylo stanoveno jako hlavní cíl práce.

Úprava nutné obrany v civilním právu je obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, a sice v ustanovení § 2905, jež říká: „*Kdo odvrací od sebe nebo od jiného bezprostředně brozící nebo trvající protiprávní útok a způsobí přitom útočnickovi újmu, není povinen k její náhradě. To neplatí, je-li zjevné, že napadenému brozí vzhledem k jeho poměrům újma jen nepatrná nebo obrana je zcela zjevně nepřiměřená, zejména vzhledem k závažnosti újmy útočnicka způsobené odvrácením útoku.*“ Nutná obrana je zde jakýmsi druhem defenzivní svépomoci. Ta je vymezena ustanovením § 14 OZ tak, že v případě, kdy by zásah veřejné moci mohl přijít pozdě, má každý právo domáhat se svého práva sám a to třeba i tak, že násilím odráží násilí. Je potřeba odlišovat pojem svépomoc od svémoci, jež představuje svévolné zmocnění se práva a je zakázána. Nutnou obranu a svépomoc spojuje především to, že v obou případech je základním předpokladem pro možnost použití protiprávnost. U svépomoci se jedná o protiprávní ohrožení resp. bezprostřední ohrožení subjektivního práva, u nutné obrany jde o protiprávní útok. Naproti tomu je základním rozdílem to, že nutná obrana je vždy defenzivní, kdežto svépomoc může mít jak povahu ofenzivní, tak i defenzivní, v závislosti na tom, zda směřuje proti omisivnímu nebo komisivnímu protiprávnímu jednání. Druhý rozdíl spočívá v osobě, která je oprávněna jednat v nutné obraně nebo svépomoci. Jednat svépomocně totiž může jen ten, kdo byl zásahem ohrožen, či jeho zákonný zástupce nebo zmocněnec. V případě nutné obrany se však připouští tzv. pomoc v nutné obraně, což znamená, že odvrátit protiprávní útok smí i třetí osoba.¹¹⁵

Institut nutné obrany byl do konce roku 2013 vymezen zákonem č. 40/1964 Sb. v ustanovení § 418, které se nachází v hlavě první s názvem „předcházení hrozícím škodám“, části šesté pojmenované „odpovědnost za škodu a za bezdůvodné obohacení“ takto: „*Rovněž neodpovídá za škodu, kdo ji způsobil v nutné obraně proti brozícímu nebo trvajícímu útoku. O nutnou obranu nejde, byla-li zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.*“

---

¹¹⁵ HULMÁK a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 124-129.

Citované ustanovení nebylo novelizováno po celou dobu účinnosti občanského zákoníku, a to ani po novele trestního zákona č. 290/1993 Sb., která zásadním způsobem změnila podmínky jednání v nutné obraně v trestním právu, jak bylo popsáno v předchozích kapitolách. Tento jev by se dal vysvětlit dvěma způsoby: Je všeobecně akceptováno, že úprava v civilním právu kopíruje úpravu práva trestního, a proto tedy není třeba ustanovení nutné obrany měnit v civilním právu v případě novelizace nutné obrany v trestním zákoně, nebo se naopak vychází ze závěru, že novelizace nutné obrany v právu trestním se žádným způsobem nedotkne práva civilního, které má svou vlastní úpravu nezávislou na úpravě nutné obrany v právu trestním.¹¹⁶ Domnívám se, že přijatelnější je úvaha první, tedy že novela občanského zákoníku nebyla dle zákonodárce zcela potřebná proto, že nutná obrana v civilním právu vychází z práva trestního, a je všeobecně přijímán fakt, že kopíruje úpravu stanovenou v trestním zákoně.

Kdyby tomu totiž tak nebylo, pojetí nutné obrany v civilním právu by se dalo chápat odlišně od pojetí institutu v právu trestním, s čímž nesouhlasím, jelikož se dle mého názoru jedná o jeden a tentýž problém úzce spolu související v obou úpravách a nezáleží na tom, zda jde o nutnou obranu v právu trestním nebo civilním. Institut nutné obrany je jeden, pocházející původně z práva trestního, následně zakotven i v právu civilním, je však potřeba jej vykládat jednotně, i když je v každém z obou ustanovení (§ 29 TZ, § 418 odst. 2 OZ) jinak vyjádřen. Okolnosti vylučující protiprávnost jsou stanoveny pro právo soukromé i právo veřejné jako jedna a ta samá reakce na určité případy, kdy je jinak protiprávní jednání, dovoleno, a to z různých ospravedlňujících důvodů. Jak je popsáno v kapitole první této práce, protiprávnost se zkoumá vzhledem k celému právnímu řádu, a není proto možné, aby bylo v právu občanském dovoleno jednání, které trestní právo zakazuje. Z těchto důvodů myslím, že je zapotřebí chápat úpravu nutné obrany jednotně v celém právním řádu, bez ohledu na jednotlivé drobné odlišnosti různých částí právního systému.

Situace odlišného pojetí nutné obrany v soukromém a veřejném právu se změnila až nedávno, a to roku 2014, kdy se stal účinným zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jež sjednocuje obě úpravy a přibližuje civilní úpravu k úpravě trestní.

Kromě ustanovení pro nutnou obranu nový občanský zákoník v ustanovení § 2907 zcela nově stanovuje, že „*při posouzení, zda někdo jednal v nutné obraně, anebo v krajní nouzi, se přihlédne i k omluvitelnému vzrušení myslí toho, kdo odvracel útok nebo jiné nebezpečí.*“ Za omluvitelné vzrušení myslí se považují situace, kdy podle obecných názorů nelze člověku mít za zlé, když se jeho duševní rovnováha naruší, a to právě v důsledku toho, že jedná v nutné obraně, která je

---

¹¹⁶ KRÁLÍK, Michal. Nutná obrana v občanském a trestním právu aneb meze interpretace v právu. *Právní rozhledy*, 2000, č. 1, s. 5–12.

doprovázena pocity strachu, rozrušení, zmatku apod. Jde o jakousi polehčující okolnost, na kterou je třeba brát ohled při vyhodnocování, zda byla nutná obrana přiměřená nebo nikoli. Omluvitelné vzrušení myslí je silné rozrušení (nejen pouhé silnější emoce), které ovlivňuje jednání obránce. Útok je typickým podnětem pro vyvolání silného vzrušení myslí, když obránce jedná ve strachu, rozrušení, zmatku s minimálním prostorem pro racionální uvažování, jelikož vědomí jednajícího v nutné obraně je zúženo. Za omluvitelné se pak považuje takové vzrušení myslí, u kterého nelze člověku objektivně vyčítat, že nezachoval duševní rovnováhu.¹¹⁷

Situace se může jinak jevit osobě, která se ocitá v bezprostředním ohrožení a jinak osobě, která situaci teprve následně hodnotí, a proto je zmíněné ustanovení velice důležité. Jedná se o podobný pojem, jako je omluvitelná pohnutka, kterou užívá trestní zákoník ve skutkové podstatě zabití nebo ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, kdy v případě zabití pachatel jiného úmyslně usmrtí, nebo v případě ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví, obojí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí nebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Jedná se o zvláštní okolnost, která je důvodem pro privilegované skutkové podstaty v TZ.

6. 2 Vztah mezi trestněprávní a civilněprávní nutnou obranou

Zákon č. 89/2012, občanský zákoník sice sjednotil podmínky nutné obrany ohledně útoku, který v občanském právu nyní také musí být bezprostředně hrozící nebo trvajícím a odstranil nesrovnalosti v oblasti excesů z nutné obrany, když u nepřiměřenosti obrany pojem „zřejmě“ také nahradil pojmy „zcela zjevně“ a rozšířil tak možnosti konání obránce stejně jako je tomu v právu trestním, ale přinesl s sebou i některé jiné novinky, které dosavadní úprava vůbec neznala. Stejně jako v trestním právu není podmínkou subsidiarita (vyhnutí se útoku například útekem).

Nově a odlišně od pojetí nutné obrany v trestním právu však občanský zákoník stanovuje, že nutná obrana není přiměřená, pokud je zjevné, že napadenému hrozí vzhledem k jeho poměrům újma jen nepatrná. Takové řešení mi však přijde poněkud nespravedlivé a zavádějící, když tak zákon klade na obránce, který podmínky nutné obrany nevyvolal, požadavek předchozího zhodnocení situace a tento pojem přitom dále nerozvádí a mlčí o něm. Nepatrnost možné újmy je dle mého názoru třeba posuzovat subjektivně s ohledem na osobní poměry napadeného (například pro žebráka bude i objektivně malá finanční částka velice významná).

---

¹¹⁷ HULMÁK a kol., *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3013)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1532 (§ 2907 občanského zákoníku).

Obránce se musí snažit odvrátit útok s co nejmenším poškozením útočníka, avšak zde občanský zákoník počítá s omluvitelným vzrušením myslí, což je také jedna z novinek, která zmírňuje možné excesy z nutné obrany. Trestní zákoník nic takového jako je nepatrnost nebo omluvitelné vzrušení myslí v souvislosti s nutnou obranou nezná, má však zvlášť stanovené privilegované skutkové podstaty, což je popsáno výše. Pro trestní právo je významné pouze poměrování způsobu obrany ke způsobu útoku. Výsledkem pak je, že nutná obrana je v občanském právu pojata volněji než ji pojímá právo trestní, které je v tomto ohledu přísnější a i když obránce nespáchá trestný čin, může být povinen nahradit způsobenou újmu.¹¹⁸

Důležitým hraničním bodem u nutné obrany při rozlišování úpravy v trestním a občanském právu je také to, že trestní právo jako ultima ratio je možné podle již výše citovaného ustanovení § 12/2 TZ užít tam, kde nepostačují ostatní prostředky práva a je třeba jasně určit, za jakých podmínek se užije sankce v podobě, v jaké stanoví trestní zákoník, a kdy postačí uplatnění pouze občanskoprávní či jiné odpovědnosti. Zde se také ukazuje blízký vztah nutné obrany v právu trestním a civilním, jelikož trestní právo a jeho prostředky v podobě trestů subsidiárně nastupují teprve tam, kde není dostačující funkce náhrady škody v právu civilním.

Společným účelem nutné obrany je ochrana základních právních hodnot jak v soukromém, tak veřejném právu, ale dalším rozdílem úpravy nutné obrany v těchto odvětvích práva je základní rozdělení funkcí tohoto institutu. Funkcí nutné obrany v případě trestních deliktů je jejich eliminace prostřednictvím potrestání protispolečenského skutku v rámci trestní odpovědnosti. Naproti tomu hlavní funkcí nutné obrany v systému soukromého práva je spravedlivé rozložení škody pomocí kompenzačního systému. Toto je třeba mít na paměti při posuzování splnění podmínek nutné obrany. Jádro institutu by mělo v obou systémech zůstat stejné, avšak v reálných případech nejsou situace vždy jednoznačné, proto je lze řešit rozdílně z hlediska následků v trestním právu a z hlediska následků práva občanského.¹¹⁹ Pokud tedy někdo jedná v rámci nutné obrany a není za čin jinak trestný trestněprávně odpovědný, z hlediska občanského práva může být odpovědný za škodu vzniklou svým protiprávním jednáním.

Neumím si však představit reálnou situaci, kdy by tato teze fungovala i naopak a bylo by možné, že obránce nebude povinen k náhradě újmy dle občanského práva, avšak v oblasti trestního práva by byl trestně odpovědný v případě, že překročí meze nutné obrany stanovené trestním zákoníkem.

Vzhledem k tomu, že soukromé právo je ovládáno na rozdíl od práva veřejného zásadou dispozitivnosti a autonomie vůle, mohlo by se snad jednat například o modifikaci právního

---

¹¹⁸ HULMÁK a kol., *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3013)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s 1524 – 1527 (§ 2905 občanského zákoníku).

¹¹⁹ KABÁT, Robert. Vývoj vztahu mezi trestněprávní a civilněprávní nutnou obranou a krajní nouzí. In: *Proměny soukromého práva. Sborník příspěvků z konference ke 200. Výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

vztahu z vůle stran. U konkrétního deliktního vztahu by se tak například mohlo jednat o zánik závazku dohodou mezi obráncem a útočником či započtení jejich vzájemných pohledávek na náhradu újmy. Náhrada újmy je v občanském právu klasický závazek z deliktu, který zaniká podle obecných ustanovení o závazcích. V případě, kdy dojde k útoku na zájem chráněný trestním zákonem a obránce překročí meze nutné obrany (například se bude bránit zcela zjevně nepřiměřeně), bude trestněprávně odpovědný. Z hlediska občanského práva ale nemusí být odpovědný za způsobenou újmu (například újmu na zdraví) v případě, kdy se s útočником dohodne na tom, že újmu na zdraví nenahradí podle ustanovení § 1981 OZ, které říká: „*Stranám je na vůli ujednat si zánik závazku, aniž bude zřízen závazek nový.*“

Stejný postup by přicházel v úvahu při započtení vzájemných plnění (náhrada újmy na zdraví) podle ustanovení § 1982 OZ, které říká: „*Dluž-li si strany vzájemně plnění stejného druhu, může každá z nich prohlásit vůči druhé straně, že svoji pohledávku započítává proti pohledávce druhé strany...*“ V tomto případě by však již muselo jít o vzájemné pohledávky stejného druhu tak, aby se jednalo o započtení v souladu s ustanovením § 1988 odst. 2 OZ stanovujícím, že: „*Zakazuje se započtení proti pohledávce na náhradu újmy způsobené na zdraví, ledaže se jedná o vzájemnou pohledávku na náhradu téhož druhu...*“

Trestní zákoník nezná zánik trestní odpovědnosti dohodou, což je logické vzhledem k tomu, že se jedná o odvětví veřejného práva, které má povahu kogentních ustanovení. V obou jmenovaných případech by odpovědnost za škodu pochopitelně vznikla, ale následně by mohla zaniknout, mohlo by se tedy jednat o případy, kdy osoba jednající v nutné obraně bude trestněprávně odpovídat, nebude však odpovědná z hlediska civilního práva. Žádný případ, kdy by trestněprávní odpovědnost nevznikla, ale odpovědnost občanskoprávní ano mě však nenapadá, což také považují za logické vzhledem k tomu, že trestněprávní odpovědnost jako závažnější následek protiprávního jednání v sobě zahrnuje také odpovědnost občanskoprávní.

Vztah občanského a trestního práva není vůbec izolovaný, naopak je velice provázaný a komplikovaný. Důkazem toho jsou kromě výše zmíněného také například zmínky o trestněprávních pojmech v právu občanském (např. pojem zavinění). Je nesporné, že doménou nutné obrany je právo trestní, nikoli občanské, avšak institut nutné obrany má význam jak pro úpravu v trestním, tak civilním právu, jelikož pachatel trestného činu, nebo ten, kdo se dopustí činu jinak trestného, odpovídá za škodu, kterou takto způsobí nejen trestněprávně, ale také dle občanského práva.¹²⁰

---

¹²⁰ BURDA, Eduard. *Nutná obrana a další okolnosti vylučující protiprávnost činu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 97.

7 Úvahy de lege ferenda

V rámci úvah de lege ferenda se nejprve zaměřím na zhodnocení komparace úpravy nutné obrany SRN a ČR. Jak již bylo nastíněno výše, meze nutné obrany jsou v trestním právu ČR stanoveny poměrně široce. Obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená, což je hlavní podmínkou dodržení mezí nutné obrany v našem právním řádu. Naproti tomu v německé právní úpravě je možno bránit se pouze nejmírnějším možným způsobem, který je ještě schopen útok odvrátit. S tímto omezujícím pojetím nutné obrany nesouhlasím, jelikož mám za to, že nutná obrana jako institut, který má odvracet protiprávní útok, by měla mít meze stanovené tak široce, jak právě český právní řád činí. Vzhledem k tomu, že obránce se do situace nutné obrany nedostává vlastní vinou, nebylo by spravedlivé na něj klást vysoké nároky pro dodržení mezí obranného jednání. Pro stanovení podmínek krajní nouze jsou naopak podmínky dodržení mezí stanoveny úžeji, s čímž se plně ztotožňuji, jelikož útok je dle mého názoru intenzivnější zásah do integrity člověka, než nebezpečí, které je podmínkou krajní nouze.

Naproti tomu co se týče automatických obranných zařízení, nemám na tuto problematiku stejně liberální pohled jako česká právní úprava. Automatická obranná zařízení slouží zejména k ochraně majetku, což je sice zájem hodný ochrany trestním zákonem, avšak myslím, že česká právní úprava by měla také zohlednit, že stále nejde o zájem na ochranu života či zdraví jako zájmy hodné nejvyšší ochrany, a proto odvrácení útoku prostřednictvím automatických obranných zařízení určitým způsobem omezit. Vhodným se mi jeví právě řešení úpravy SRN, kdy je pro tyto případy stanovena podmínka subsidiarity. Možným řešením by také mohlo být zvláštní stanovení podmínek pro obranu prostřednictvím obranných systémů.

Jelikož se tato práce také podrobně zabývá vztahem úpravy nutné obrany v právu trestním a civilním, zamýšlela jsem se nad možnostmi ještě většího sjednocení obou úprav. Po podrobné analýze obou právních úprav, se mi jeví vhodná podrobnější úprava OZ ohledně pojmu „hrozící nepatrná újma vzhledem k poměrům obránce“. Oceňuji však sjednocení pojmu „zcela zjevná nepřiměřenost“, který je nyní stanoven jak pro úpravu TZ, tak pro úpravu OZ. OZ nově vymezuje, že je potřeba přihlídnout také k jistým omluvným afektům u nutné obrany, o čemž však TZ stále mlčí a upravuje pouze privilegované skutkové podstaty, jež tyto afekty obsahují. S tímto řešením souhlasím, jelikož se domnívám, že není vhodné stanovovat obecnou úpravu omluvných afektů u nutné obrany také v trestním právu, když jde zejména o vnitřní stav jedince k dané situaci, a ten se jen těžko prokazuje. Takové řešení by mohlo vést k jeho zneužívání pro zbavení se trestní odpovědnosti.

Jako poslední návrh bych snad jen zmínila podrobnější úpravu pojmu způsob útoku, o kterém již byla řeč výše a který jsem se pokusila podrobněji nastínit v této práci. Ohledně tohoto

pojmu panují v právní teorii neshody, proto by nebylo od věci jej alespoň nějakým způsobem dále zpřesnit.

Dle mého názoru je celkově nynější právní úprava nutné obrany upravena dostatečně a jasně, podmínky nutné obrany byly sjednoceny v obou právních odvětvích a meze nutné obrany jsou stanoveny tak široce, jak si tento institut sloužící zejména k ochraně zájmů jednotlivců a společnosti a jako prevence před pácháním trestné činnosti, zaslouží.

Závěr

Diplomová práce se věnovala nutné obraně jako jedné z nejdůležitějších a nejdiskutovanějších okolností vylučujících protiprávnost, které trestní zákoník zná. Jedná se o institut, který je neodmyslitelně spjat s moderní demokratickou společností. Platnou právní úpravu nutné obrany, považuji celkově za povedenou jak v oblasti trestního, tak civilního práva. Cílem práce bylo popsat a zhodnotit úpravu nutné obrany, což se mi alespoň částečně, doufám, povedlo. Nutná obrana je dle mého názoru velice důležitým institutem, jež se bude zajisté nadále vyvíjet a i když toho již bylo mnoho napsáno, stále se jedná o aktuální téma.

Základní podmínkou nutné obrany je protiprávní útok, který přímo hrozí nebo trvá na zájem chráněný trestním zákonem. O nutnou obranu se nejedná, pokud je zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Základními atributy útoku jsou tedy protiprávnost a bezprostřednost z hlediska časového. Specifickými problémy útoku jsou například útok zvířete, útok osob trestně neodpovědných, dále útok ze strany úředních osob, vyprovokovaný útok apod. Diskutovaným tématem je také otázka omylu o nutné obraně a vybočení z jejich mezí, problematika možnosti použití automatických obranných systémů a další. U některých jmenovaných případů dochází v právní teorii často k rozcházejícím se názorům na řešení těchto problematických nejasných oblastí nutné obrany, což jsem v práci také shrnula a pokusila se podat vlastní náhled. Jedná se však o problematiku velice komplikovanou, proto jednoznačné řešení na všechny situace neexistuje.

Tato práce v úvodní kapitole popisuje vznik a vývoj nutné obrany samostatně v právu trestním a civilním, na niž poté navazuje závěrečná kapitola věnována srovnání institutu v obou právních odvětvích. To bylo také hlavním cílem této práce, která se mimo to věnovala také základním pojmům, jež s nutnou obranou souvisí, tedy například pojmu okolnosti vylučující protiprávnost, či krajní nouze a její porovnání s nutnou obranou, pojmu protiprávnost apod. Podrobně jsem se v samostatné kapitole věnovala také jednotlivým podmínkám nutné obrany, poté excesům z nutné obrany a jejich právním následkům, zvláštní kapitola pak byla věnována také omylu o nutné obraně. Celá práce je doplněna relevantní judikaturou. Na vybraných místech jsem se pokusila uvést úpravu institutu v Německu a provést srovnání s českou právní úpravou. Závěrečná poslední kapitola práce nese název úvahy de lege ferenda, kde jsem se pokusila problematické části zhodnotit a podat možné náhledy řešení. Samozřejmě jsem v práci nepojednala o veškeré problematice, jež s nutnou obranou přímo souvisí, jelikož se jedná o institut stále diskutovaný a vyvíjející se. Při psaní práce jsem však nabyla nových poznatků a vytvořila si o institutu nutné obrany ucelený pohled na tuto okolnost vylučující protiprávnost.

Seznam použité literatury

Monografie:

BURDA, Eduard. Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 283 s.

DRAŠTÍK, Antonín a kol. Přehled judikatury: Trestné činy proti životu a zdraví, nutná obrana. Praha: ASPI, 2007. 386 s.

FISCHER, T. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 55. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2008, 2594 s.

GRIVNA, Tomáš. *Trestní právo hmotné 3, Judikatura ke obecné i zvláštní části*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 311 s.

HAFT, F. *Strafrecht. Allgemeiner Teil. 3. Auflage*. München: C. H. Beck, 1987.

JANEČKOVÁ, Eva. Právní aspekty sebeobrany. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 172 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné obecná část zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2009. 249 – 976 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Leges, 2011. 816 s.

KRATOCHVÍL, Vladimír. *České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 184 s.

KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva trestní právo hmotné obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009. 797 s.

KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 218 s.

NOVOTNÝ, František. *Právo na sebeobranu. Jak se smíme bránit?* Praha: LexisNexis CZ s.r.o. 2006. 114 s.

NOVOTNÝ, O. a kol. *trestní právo hmotné. Obecná část*. 6. vydání. Praha: Wolters kluwer, 2010. 336 s.

NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 393 s.

STOČESOVÁ, Simona. Omyl v českém a zahraničním trestním právu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. 143 s.

SOLNAR, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ D. *Základy trestní odpovědnosti*. Lexis nexis, 2004. 455 s.

ŠČERBA, Filip. *Výběrová bibliografie z trestního práva 1997-2005*. Praha: Linde, 2006. 239 s.

Komentáře:

ELIÁŠ, Karel a kol., *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Sagit, 2012. 1119 s.

HULMÁK a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.

HULMÁK a kol., *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3013)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 2080 s.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 5. vydání. Praha: Leges, 2014. 1246 s.

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. díl. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1448 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, Komentář, I. díl*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 1450 s.

WAGNEROVÁ, E a kol. *Listina základních práv a svobod komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2012, 906 s.

Odborné články:

BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 2, s. 43 – 50.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. K nové koncepci okolností vylučujících protiprávnost. *Trestní právo*, 2000, č. 10, s. 9 – 11.

CÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽOVÁ, J. Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, AUC 1/1986.

DOLENSKÝ, Adolf, NOVOTNÝ, František. Nutná obrana a automatická obranná zařízení. *Trestní právo*, 1998, roč. 3, č. 1, s. 8 – 10.

DOLENSKÝ, Adolf. Nová koncepce nutné obrany. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 1, s. 19 – 26

HERRMANN, Joachim. Causing the Conditions of One's Own Defense: The Multifaceted Approach of German Law. *Law Review*, 1986. č. 10.

KLAPAL, Vít. Negativní skutkový omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost. *Trestněprávní revue*, 2012. č. 5, s. 112

KOUCKÝ, Roman. K problematice nutné obrany: Nutná obrana podle návrhu „nového trestního zákona“. *Právní fórum*, 2006, roč. 3, č. 12, s. 437 – 444.

KRÁLÍK, Michal. Nutná obrana v občanském a trestním právu aneb meze interpretace v právu. *Právní rozhledy*, 2000, č. 1, s. 5 – 12.

KUCHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 6, s. 165 – 169.

LATA, Jan. Vývoj institutu nutné obrany a krajní nouze v českých zemích. *Trestní právo*, 1999, č. 2, s. 20 – 23.

NÝVLTOVÁ, Iveta. Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 204 -206.

PÚRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. *Trestněprávní revue*, 2007, č. 8, s. 230 – 239.

TESCHLER, Eduard. K některým otázkám nutné obrany. *Trestní právo*, 1997, č. 10, s. 10 – 11.

Právní předpisy:

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti Ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Strafgesetzbuch, FNA: 450-2, trestní zákoník Spolkové republiky Německo, ve znění pozdějších předpisů

Sborníky:

KABÁT, Robert. Vývoj vztahu mezi trestněprávní a civilněprávní nutnou obranou a krajní nouzí. In: Proměny soukromého práva. *Sborník příspěvků z konference ke 200. Výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

Internetové zdroje:

VINŠ, Petr. Nutná obrana ve švýcarském trestním právu. Gunlex.cz, 9. listopadu 2012. Dostupné na <http://gunlex.cz/clanky/no-a-kn/600-nutna-obrana-ve-svycarskem-trestnim-pravu>

Soudní rozhodnutí:

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SSR ze dne 18. 1. 1980, sp. zn. 6 Tz 70/79.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 7. 2006, sp. zn. Tdo 840/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 3 Tdo 840/2006-I.

Rozhodnutí okresního soudu Plzeň - město 9. 12. 2005, 2 T 35/2005.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 5. 3. 1997, sp. zn. 1 T 25/1997.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 1994, sp. zn. 11 To 27/1990.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2008, sp. zn. 6 Tdo 339/2008.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 11. 2013, sp. zn. 8 Tdo 1208/2013

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 5 Tdo 938/2012

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 12. 2001, sp. zn. 4 Tz 284/2001.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2014, sp. zn. 8 Tdo 1400/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2010, sp. zn. 6 Tdo 69/2010-II

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2010, sp. zn. 7 Tdo 356/2010

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007.

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. 7 To 62/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010.

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na nutnou obranu, která je jednou z okolností vylučujících protiprávnost. Trestní zákoník institut zakotvuje v ustanovení § 29. Institut má zásadní význam pro vyloučení odpovědnosti obránce. Ten se při jednání v nutné obraně dopouští činu jinak trestného. Jeho jednání však chybí společenská škodlivost, proto je protiprávnost jednání v nutné obraně vyloučena.

Úvodní kapitola práce se soustředí na historický vývoj nutné obrany. V další kapitole jsou popsány a vysvětleny základní pojmy, se kterými nutná obrana souvisí. Je zde také krátce věnována pozornost srovnání institutu v českém a německém právním řádu. Třetí kapitola podrobně popisuje jednotlivé podmínky nutné obrany. Čtvrtá kapitola pojednává o vybočení z mezí nutné obrany, pátá poté o omylu o nutné obraně. V šesté kapitole je popsán institut nutné obrany v civilním právu a je zde také provedeno srovnání úpravy v civilním právu s úpravou nutné obrany v právu trestním. V závěru práce jsou provedeny úvahy nad možnými změnami pro budoucí vývoj institutu. Celá práce je na vybraných místech doplněna relevantní judikaturou a částečně srovnává některé dílčí otázky s institutem, jak jej chápe německá právní úprava.

Abstract

The thesis is focused on necessary defense, which is one of the circumstances excluding illegality. The Criminal Code establishes the institute in § 29th. The institute has principal significance for irresponsibility defender. He was at the hearing in necessary defense commits an act that otherwise would be criminal. Because of missing social harmfulness of his action in necessary defense, illegality is excluded.

Introductory chapter is focused on the historical evolution of necessary defense. The next chapter describes and explains the basic concepts of the necessary defense related. There is also briefly addressed the comparison of the institute of Czech and German law. The third chapter describes the various conditions necessary defense in detail. The fourth chapter discusses the deviation of the limits of necessary defense, then a fifth chapter discusses error of legitimate necessary defense. The sixth chapter describes the institute necessary defense in civil law, and there is also described a comparison of necessary defense in civil law and criminal law. At the end of the thesis are made consideration of possible changes for the future development of the institute. This thesis is supplemented by relevant case law and partly by comparing of some minor issues with the institute in germany legislation on selected areas.

Seznam klíčových slov

Okolnost vylučující protiprávnost, nutná obrana, krajní nouze, protiprávnost, trestný čin, trestněprávní odpovědnost, občanskoprávní odpovědnost, automatická obranná zařízení

Key words

Circumstance exluding illegality, necessary defense, extreme emergency, illegality, crime, criminal liability, civil liability, automatic defiance instruments